

Svéd Szent Brigitta egyéni eszkatológiája

Jelige: VDS723

Lezárás dátuma: 2023. január 07.

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	3
2. A REVELATIONES CELESTES ÁTTEKINTÉSE	5
<u>2.1. A Revelationes celestes keletkezése</u>	5
<u>2.2. A Revelationes fogadtatása</u>	9
<u>2.3. A Revelationes struktúrája és témái</u>	12
3. SVÉD SZENT BRIGITTA EGYÉNI ÍTÉLETRŐL SZÓLÓ LÁTOMÁSAI	16
<u>3.1. Svéd Szent Brigitta fia, Karl egyéni ítélete</u>	16
<u>3.2. Egy lovag egyéni ítélete</u>	19
<u>3.3. Egy több generációs családtörténet: három svéd nő túlvilági sorsa</u>	21
<u>3.4. Válogatott látomások</u>	23
3.4.1. <i>Az elkárhozott férfi</i>	23
3.4.2. <i>Isten barátainak barátja</i>	24
3.4.3. <i>A hiú leány</i>	25
4. A LÁTOMÁSOK TEOLÓGIAI VONATKOZÁSAI – MENNYIBEN TÜKRÖZIK A KATOLIKUS EGYHÁZ EGYÉNI ÍTÉLETTEL KAPCSOLATOS FELFOGÁSÁT?	27
<u>4.1. A látomások képei</u>	27
<u>4.2. Pozitív végkifejlet – a cél elérése vagy tisztulás</u>	29
<u>4.3. Negatív végkifejlet – a cél elvesztése</u>	34
<u>4.4. Igazságosság és irgalmasság</u>	39
5. ÖSSZEFOGLALÁS	40
6. IRODALOMJEGYZÉK	41

1. Bevezetés

Talán az emberiséggel egyidős a kérdés hogyan, milyen cselekedetekkel lehet elnyerni az Isten tetszését, hogy üdvözlünk? Az Ószövetség még aprólékosan betartandó törvényekre bontotta az emberi életet. Az Újszövetségben azonban Jézus Krisztus a szeretetet tette meg az Isten- és emberkapcsolat abszolút mércéjévé, mégis időről időre felmerült az igény még az apostolok kérdéseiben is a számszerűsíthetőségre, a mérhetőségre. Megkérdezik például az Úrtól: „Uram, ugye kevesen üdvözlnek?” (Lk 13,23) Vagy egy másik helyen: „Uram, ha vét ellenem a testvérem, hányszor kell neki megbocsátanom? Talán hétszer?” – kérdezte Péter (Mt 18,22). Az Úr következetes válasza a szeretet, amihez bevezeti a szándék fogalmát is: nem kell elkövetni a tettet, mert a szándék az elkövetés előszobája: „Én pedig azt mondom nektek, hogy aki bűnös vággal asszonyra néz, szívében már házasságtörést követett el vele.” (Mt 5,28) Ebben a versben ugyan negatív előjellel jelenik meg, de ugyanígy igaz fordítva is: a komoly szándék, az elhatározás is tetteknek tekinthető.

A XIV. századi misztikus szent, Svéd Szent Brigitta látomásaiban tapasztaljuk ugyanezt a kettősséget. A szent asszony Jézussal folytatott beszélgetéseiben ismétlődően előkerül a szeretet témája, de a bűnök túlvilági büntetésének számszerűsíthető megváltása is: hány szentmise enyhíti a bűnös lélek purgatóriumbeli szenvedéseit? Szent Brigitta eszkatologikus látomásaiban mozgalmas bírósági jelenetekben az elhunyt lelkének jó és rossz cselekedeteit mérlegeli az isteni bíróság. A jelenetekben Brigitta családtagjait, vagy kora társadalmának tipikus alakjait láthatjuk feltűnni: lovagokat, arisztokratákat, egyházi személyeket. Az élénk képekben élénk tárt büntetések a mai olvasó számára Dante Isteni színjátékából vagy Bosch festményeiről lehetnek ismerősek.

Szent Brigitta látomásaiban az erősen antropomorfizált jelenetek (az „etióp” alakjaként megjelenített ördög,¹ a fegyveres katonaként vagy lovagként ábrázolt őrangyal, a bírāja előtt meztelenül reszkető lélek,² a mérgesnek tűnő Isten³)⁴ minden groteszségük

¹MORRIS, Bridget-SEARBY, Denis, *The Revelations of St. Birgitta of Sweden*, Vol.2., Oxford University Press, Kindle edition, 2012., Rev. IV/51.

²MORRIS-SEARBY, Vol.3. Rev. VII/13, 227-233.

³MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.1. Rev. I/28.

⁴A dolgozat megírásához a *Revelationes celestes* 2006-os angol nyelvű fordítását használom (MORRIS, Bridget-SEARBY, Denis, *The Revelations of St. Birgitta of Sweden*, Volume 1-4, Oxford University Press, Kindle edition, 2012.) Nemzetközi kutatók számára jelenleg ez számít hiteles, angol nyelvű, teljes fordításnak. Magyar nyelvre Kőrösiné Merkl Hilda fordított le egy szemelvény-gyűjteményt 2016-ban (KÖRÖSINÉ MERKL Hilda, *Szent Brigitta. Mennyei kinyilatkoztatások*. Kairosz Kiadó, Budapest 2016.). A

ellenére mégis reményt hordoznak. Bár központi témájuk a halál, a bűn, és a büntetés, mégis a leírások többségében a jelenet pozitív véget ér: a lélek az életében elkövetett bűnök ellenére megmenekül. Az ördög elveszíti a pert, mert a lélek utolsó, megtérő gondolata, vagy a halálos ágyán tett gyónása megmenti a kárhozattól. További tisztulását segítik a szentek érdemei vagy a még élő rokonai közbenjáró imái, az elhunyt lelki üdvéért mondott szentmisék, vagy a katolikus Egyház bűcsúi.

Dolgozatomban arra keresem a választ, hogyan viszonyuljon a mai olvasó ezekhez a szövegekhez. Az első részben azt vizsgálom, hogy mit gondol a katolikus Egyház Svéd Szent Brigitta látomásairól: ő maga írta, mint irodalmi művet, vagy elképzelhető, hogy magánkinyilatkoztatásokat jegyzett fel?⁵ Más misztikus szerzőkhöz és középkori író szentekhez képest⁶ Szent Brigitta kevésbé kutatott, főleg a katolikus teológia irányából, ezért megérdemel egy átfogó elemzést.⁷

A dolgozat második részében néhány egyéni ítéletről szóló látomást mutatok be példának, hogy érzékeltessem a jelenetek képi világát, szóhasználatát, hangulatát. Végül a harmadik részben ezeket a látomásokat elemzem teológiai szempontból. Mai gondolkodásunk számára már idegenek a bírósági jelenetek az antropomorf módon megjelenített ördög- és angyal-képpel, illetve a rettenetes túlvilági kínszörnyűségekkel, ezért a látomások üzenetére fókuszálok. Azt keresem, hogy mennyiben tekintjük Svéd Szent Brigitta egyéni ítéletről, kárhozatról, tisztulásról, irgalomról, bűnbocsánatról, kegyelemközvetítő eszközökről szóló üzeneteit helytállónak, és milyen tanulságot közvetítenek a látomásai a ma embere számára?

következetes magyar nyelvű használat érdekében, amennyiben elérhető a szöveg, az ő fordítását fogom használni. Minden más szöveget én fordítottam magyarra a MORRIS-SEARBY kiadás alapján.

⁵ Ehhez a részhez a svédországi Vadstena brigitta-kolostorának nővéreitől kaptam javaslatokat, hogy mely szerzők tanulmányai és könyvei számítnak a nemzetközi tudományos körökben mérvadónak. Szent Brigittáról szóló életrajzi könyveket, két stockholmi Brigitta-konferencia angol nyelven hozzáférhető anyagait, és Szent Brigittáról szóló tanulmányokat használtam fel.

⁶ Sziénai Szent Katalin, Avilai Szent Teréz, Keresztes Szent János műveit például már elemezték, aktualizálták.

⁷ Látomásait nem aktualizálták a mai ember számára, és különösen kevésbé vizsgálták katolikus teológia felől. Ennek részben nyelvi akadálya volt: a szöveg a XXI. század elejéig csak svédül és latinul állt rendelkezésre. További akadály, hogy a Reformáció idején Gustav Vasa svéd király a vadstenai kolostor iratait és könyveit lepecsételt dobozokban elszállította (KÖRÖSINÉ 145.), 1595-ben pedig a brigitta-rendet elüldözték Svédországból. A brigitta-rend így elveszítette a központját és sorvadásnak indult. A rend papi-szerzetesi férfi ága, amelynek a feladata a látomások tanulmányozása lett volna, már a középkorban megszűnt, és a mai napig nem éledt újjá. A női ágat a XX. század elején Szent Maria Elizabeth Hesselblad újjáélesztette, de a szerzetesnők sem tanulmányozzák a szent alapító művét.

2. A Revelationes celestes áttekintése

A teológiai elemzést megelőzi annak vizsgálata, hogy irodalmi művel vagy magánkinyilatkoztatással van-e dolgunk? Ezért a fejezet fő célja a Revelationes celestes keletkezésének és Egyházi vizsgálatainak bemutatása.

2.1. A Revelationes celestes keletkezése

A Revelationes celestes⁸ Svéd Szent Brigitta mintegy hétszáz látomásból álló műve harminc év alatt keletkezett, néhány korai víziót kivéve leginkább az özvegységre jutásától haláláig terjedő 1344-1373 közötti időszakban. Mivel a *kinyilatkoztatás* szót általában bibliai értelemben használjuk, ezért a félreértések elkerülésére a nemzetközi kutatói trendet követve a latin címmel, Revelationes szóval fogok rá utalni.

A Revelationes a maga korában népszerű és igen elterjedt műnek számított. Jelentőségét mutatja, hogy mintegy százötven latin nyelvű kéziratát őrzik európai és észak-amerikai könyvtárakban. 1492-1680 között kilenc nyomtatott kiadást élt meg Németországban, Rómában és Belgiumban.⁹ Frederiksson szerint amint a terjesztését engedélyezték 1492-ben, azonnal nyolcszáz példányt nyomtattak belőle.¹⁰ Alfonso Pecha, Szent Brigitta utolsó gyóntatójának, 1378-as keltezésű levele szerint a Revelationes példányai elterjedtek Spanyolországban, Itáliában, és Sziciliában. A wormszi püspök adott belőle a császárnak. Egy példányt őriztek Franciaországban, a Szentszék nagykövetei pedig vittek belőle Kasztíliába, Ciprusra és Nápolyba. Tartottak belőle másolatot az egyetemek, városok és szerzetesrendek.¹¹ Elterjedtsége és népszerűsége miatt jelentősége van tehát annak a kérdésnek, hogyan is keletkezett a könyv?

Bridget Morris szerint Brigitta inkább hallotta, ritkábban látta a víziókat, amelyek metaforáit nem mindig értette, hanem később, a gyóntatóival való közös munka során értelmezték azokat. Néha többször is megkapta ugyanazokat az üzeneteket vagy

⁸ Magyarul: Mennyei kinyilatkoztatások (ford. Körösiné)

⁹ SAHLIN, Claire, *Birgitta of Sweden and the Voice of Prophecy*, Studies in Medieval Mysticism Vol3., The Boydell Press, Woodbridge 2001, 19.

¹⁰ FREDERIKSSON, Anna: *Challenging and Championing St Birgitta's Revelations at the Councils of Constance and Basel*, in: OEN Maria H. [szerk.], *A Companion to Birgitta of Sweden and Her Legacy in the Later Middle Ages*, Brill's Companions to the Christian Tradition 89, 2019. 130).

¹¹ MORRIS, Bridget, *St Birgitta of Sweden*, Studies in Medieval Mysticism Vol.1., The Boydell Press, Woodbridge 1999, 152.

kiegészítést a korábbiakhoz, mintegy folytatólagosan.¹² Thomas. F. Luongo¹³ szerint a szent nem teljes szöveget, hanem vázlatot írt vagy diktált.¹⁴ Az évek során négy gyóntatója kezén mentek át a jegyzetei, akik fordítási és szerkesztési munkát végeztek a szövegeken. Az első a sorban *magiszter Mathias* volt, a linkjöpingi székesegyház kanonokja, egy európai hírnevű teológus, akiknek szakterülete a szellemek megkülönböztetése volt.¹⁵ Munkái töredékesen maradtak csak fenn, ezért a pontos nézeteit nem ismerjük.¹⁶

Alvastrai Petrus apát és skänningeni magiszter Petrus svédül kapták meg a kéziratot és ők fordították latinra.¹⁷ Petrus apát akkor volt Brigitta gyóntatója, amikor a szent az alvastrai ciszterci monostorban élt. Petrus apát ebben az időszakban fordította és szerkesztette a látomásokat, de nem volt végig Brigittával a római évek alatt. Gyakran utazott azonban a két ország között, és jelen volt Brigitta halálos ágyánál. Skänningeni Petrus utazott Rómába Brigitta kíséretében. Nem volt magasabb teológiai végzettsége, inkább gyakorlatias gondolkodású ember volt, ő vezette Brigitta római háztartását és pénzügyeit.¹⁸ Morris szerint Petrus apát fordította a látomásokat latinra, magiszter Petrus pedig írnokként másolta azokat.¹⁹

Nyelvészeti vizsgálatok szerint már e fordítási munka során megváltoztak egyes szavak, hogy a latinul olvasó korabeli közönség számára érthetőbb legyen a szöveg, tehát nem pusztán fordítást, hanem értelmezést is végeztek.²⁰ A tartalmi hűséget azonban garantálja, hogy Brigitta legkésőbb 1349-től kezdve biztosan tanult latinul,²¹ és hallás után ellenőrizte a szövegeket.²² Latin tanulásáról a *Revelationes*-ban is ír: saját elmondása szerint a Rev.VI/46-os és Rev.VI/105-ös látomásban kifejezett utasítást kapott Szűz

¹² MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.1, loc. 313/6302.

¹³ F. Thomas Luongo, Tulane, University of Notre Dame, (PhD, Medieval Institute, University of Notre Dame, 1998)

¹⁴ LUONGO, F. Thomas: *God's Words, or Birgitta's?*, *Birgitta of Sweden as Author*, in: OEN Maria H. [szerk.], *A Companion to Birgitta of Sweden and Her Legacy in the Later Middle Ages*, Brill's Companies to the Christian Tradition 89, 2019, 32.

¹⁵ MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.1. loc. 385/6302.

¹⁶ Valószínűleg pestisben halt meg 1350-ben, ezért nem követte Brigittát Rómába, MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.1. loc. 395/6302.

¹⁷ SAHLIN 27.

¹⁸ MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.1. loc. 416/6302.

¹⁹ MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.1. loc. 427/6302.

²⁰ SAHLIN 31.

²¹ PILTZ, Anders, *Birgitta and the Bible*, in: OEN Maria H. [szerk.], *A Companion to Birgitta of Sweden and Her Legacy in the Later Middle Ages*, Brill's Companies to the Christian Tradition 89, 2019, 54.

²² SAHLIN 27., PILTZ 54

Máriától, hogy nem hagyhatja abba a tanulást más tevékenységek kedvéért.²³ *Claire Sahlin* szerint a papok közreműködése miatt nehéz azonosítani Brigitta írói hangját.²⁴ Luongo és Morris vitatják ezt a véleményt, mert szerintük a szentnek nem voltak mai értelemben vett írói ambíciói,²⁵ hanem üdvoztató szándékkal írt, és őszintén hitt saját prófétai vagy apostoli küldetésében.²⁶

A spanyol *Alfonso Pecha da Vadaterra*,²⁷ Brigitta utolsó gyóntatója, szerkesztette könyvvé az eredetileg különálló látomásokat.²⁸ Sahlin azonban az Extravagantes 49-es látomás története alapján feltételezi, hogy Alfonso Pecha a szerkesztésnél messzebbre ment: megsemmisíthetett ellentmondásos vagy nehezen érthető látomásokat. Az Extravagantes 49-es vízió az alkotási folyamatról szól, amelyben Krisztus ácsként mutatkozik be, aki nagy vonalakban kifarag egy képet, majd emberi segítőire, Brigittára és munkatársaira hagyja, hogy azt részleteiben kidolgozzák, kiszínezzék.²⁹ Ez a szöveg az elsőként elkészült könyvből kimaradt, csak egy második szerkesztési folyamatban, kiegészítésként került be a brigittai szöveganyagba. Az oka valószínűleg az lehetett, hogy az olvasó számára túl nyilvánvalóvá vált, hogy Brigitta – más korabeli misztikusoktól eltérően – nem diktálásra jegyezte le a látomásokat, hanem azok szerkesztői munka eredményei.³⁰ *Maria H. Oen* azt sugallja, hogy Alfonso tudatosan dolgozott Brigitta szentté avatási perének sikerén,³¹ ³² és az Extravagantes 49-es veszélyeztethette azt.

²³ Érdekesség, hogy a latin-tanulás nem fő témája a látomásoknak, hanem mintegy mellékesen erről is szó esik, ezért feltételezem, hogy nem magyarázkodásként vagy önigazolásként írta bele Brigitta, mert akkor különálló, hangsúlyos látomás szólna a nyelvtanulásról.

²⁴ SAHLIN 26.

²⁵ LUONGO 25, MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.1. loc. 340/6302.

²⁶ SAHLIN, Claire, *Svéd Szent Brigitta. Európa ismeretlen társvédőszentje*, Bába Kiadó, Szeged 2008., 70-71.

²⁷ Alfonso Pecha az andalúziai Jaén püspöke volt, kánonjogász, és jó kapcsolatai voltak a Kúriához, így elő tudta mozdítani mind a brigitta rend alapítását, mind a későbbiekben Brigitta szentté avatását. (MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.1. loc. 416/6302).

²⁸ LUONGO 26.

²⁹ SAHLIN, *the Voice of Prophecy* 32., LUONGO 49.

³⁰ SAHLIN, *the Voice of Prophecy*, 29-32.

³¹ OEN, Maria H., *The Locus of Truth: St Birgitta of Sweden and the Pilgrimage to the Holy Land*, Book: Maria H. Oen: Tracing the Jerusalem Code. https://www.academia.edu/45685119/The_Locus_of_Truth_St_Birgitta_of_Sweden_and_the_Pilgrimage_to_the_Holy_Land, utoljára ellenőrizve: 2022. november 12.

³² OEN a *The Locus of Truth: St Birgitta of Sweden and the Pilgrimage to the Holy Land* című fejezetben következetesen sugallja, hogy Alfonso Pecha a látomások szerkesztése során stratégiát követett, például kapcsolatot hozott létre Brigitta, és a már kanonizált szentek, például Jeruzsálemi Szent Kírilloz, Szent Jeromos, és Szent Paula szentföldi látomásai között (OEN, *The Locus*, 265.). Oen szóhasználata tudatosságot sejtet: „sikeresnek bizonyult a szentté avatás és a *Revelationes* hitelességének elfogadásáért folytatott kampánya” (OEN, *The Locus*, 265.). Más helyen ezt írja: „kifejtem Brigitta jeruzsálemi zárandoklatának kiemelkedően fontos szerepét a szentéletűség képének formálásában” (OEN, *The Locus* 246.). Megint máshol: „szent hírnevének megalapozása” (OEN, *The Locus*, 247.)

Alfonso szívesebben hivatkozott Istentől eredő, mint szerkesztett szövegre.³³ Alfonso később mégis hozzávette a vegyes látomásokat tartalmazó utolsó kötetbe.

A látomások feljegyzésének mikéntje mellett fontos kérdés, hogy milyen teológiai hatások érhatték Brigittát? Magas rangja miatt Morris feltételezi, hogy már gyermekkorában megtanulhatott írni-olvasni és sok könyve volt.³⁴ Ismerte a Bibliát.³⁵ Biztosan rendelkezett egy példánnyal a *Legenda aurea* ósvéd legendáriumból, és a domonkos rendi *Henrik Seuse: Az örök bölcsesség könyve* című művéből. Ezen kívül domonkos és ferences barátok prédikációgyűjteményeiből voltak kötetei.³⁶ Morris szerint magiszter Mathias-nak erős hatása lehetett Brigitta teológiájára a látomások kezdetekor, amelynek mértékét nehéz megítélni.³⁷ *Ingvar Fogelqvist* ferences, bencés és domonkos hatást vél még felfedezni.³⁸

Mindez a tudás azonban nemhogy nem segítette Brigittát, inkább nehezebbé tette a helyzetét. Kortársai közül ugyanis a látomásokban részesülő szent asszonyok³⁹ általában írástudatlanok és tanulatlanok voltak, ezért feltételezték róluk, hogy Istentől eredő üzeneteket közvetítettek és nem maguk találták ki azokat.⁴⁰ Oen problémának tartja azt is, hogy Brigitta látomásai hasonlóságot mutatnak a szentföldi zarándokok vezetett meditációival, képi világa pedig ismerős lehet az általa gyakran látogatott templomok freskóinak és mozaikjainak képeiről.⁴¹ Mindez szerinte kétségeket ébreszt a szövegek látomásos eredetét illetően.

³³ SAHLIN, the Voice of Prophecy 32.: „csodálatos könyv, amelyet az élő Isten ujjá írt (Brigitta) szívébe” írja magiszter Mathias az *Epistola solitarii*-ban, amelyben Szent Brigitta látomásainak eredetét magyarázza.

³⁴ MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.1. loc. 340/6302.

³⁵ PILTZ 54.

³⁶ KÖRÖSINÉ 130.

³⁷ MORRIS 69-71.

³⁸ FOGELQVIST, Ingvar, *Apostasy and Reform in the Revelations of St. Birgitta*, Almquist and Wiksell International, Stockholm, 1993., 26-27.

³⁹ Például *oignies-i Mária, Cortonai Margit, montefalcoi Klára, montanzi Dorothea, Sziénai Szent Katalin* (OEN, *The Locus of Truth*, 19.)

⁴⁰ OEN, *Sight body and Imagery*, 191. és 197.

⁴¹ OEN, *Locus of Truth*, 14.

2.2. A Revelationes fogadtatása

Svéd Szent Brigitta hagiográfiája középkori szentekre jellemző módon túlidealizált képet tár elénk: a szegényeknek bőkezűen adakozó, misztikus özvegy, aki elragadtatott látomásokban beszélget Jézussal, Szűz Máriával, vagy szentekkel.^{42 43}

Már életében számos vizsgálat zajlott. 1346-ban például magiszter Mathias, Brigitta gyóntatójának kezdeményezésére, egy teológusokból és püspökökből álló stockholmi bizottság vizsgálta, hogy vajon megszállott-e?⁴⁴ Mivel látnoknak ítélték, magiszter Mathias eldöntötte, hogy a Revelationes-t latinra kell fordítani, hogy a látomásokat minél többen megismerhessék a korabeli Európában.⁴⁵

Magiszter Mathias és Alfonso Pecha is fűzött bevezetőt a Revelationes-hez, amelyben kifejtették meggyőződésüket, hogy a látomások valódiak, Istentől eredőek, és nem démoni megtévesztés eredményei. Ezeknek a kommentároknak női látnokok esetében kiemelkedő jelentőségük van, mivel az érett középkorban megnőtt a látomásos misztikusok száma és emiatt fontos kérdéssé vált a szavahihetőségük,⁴⁶ amit a gyóntatójuk garantált.

Brigitta 1373-ban halt meg Rómában. Nils Hermansson püspök már 1376-ban elrendelte Brigitta csodáinak összegyűjtését, és 1377-ben megkezdődött a szentté avatási per, amelyen Alfonso Pecha bemutatta a Revelationes első verzióját. VI. Orbán pápa 1379-ben négy bíborost jelölt ki az elé terjesztett anyagok megvizsgálására. 1381-ben langersteini Henrik megkérdőjelezte, hogy miért van szükség ilyen sok szentre?⁴⁷ A

⁴² DIÓS István. *A szentek élete*. I. kötet, Második, bővített. Átdolgozott kiadás, Szent István Társulat, Budapest 2002., 467.

⁴³ Csak az elmúlt évek kutatói kezdték megérteni, hogy valójában Brigitta már életében támadásoknak volt kitéve. (Erről több életrajzírója is írt, például: SAHLIN, *Svéd Szent Brigitta - Európa társvédőszentje*, SAHLIN, *Birgitta of Sweden and the Voice of Prophecy*, és MORRIS, *St Birgitta of Sweden*). Életrajzi kötetében Morris felsorol konkrét eseteket: egy férfi például vízzel öntötte le Brigittát, egy másik pedig szándékosan fellökte. Egy harmadik részegséget tettetve szidalmazta, álmódosónak és bolondnak nevezte (MORRIS, 68-69). Kortársai számára az ókori szent asszonyok mintája (Augusztus Heléne Nagy Konstantin anyja, Szent Paula Szent Jeromos barátja, és ifjabb Melánia római matróna és látnok⁴³ (OEN, *The Locus of Truth*, 19-20.) ellenére nem volt elfogadható az életmódja: „Hasznosabb lenne, ha szépen fonna, mint más asszonyok, ahelyett, hogy a Szentírásról vitatkozik.” (MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.2. Rev.IV/124. 2. pont, loc.3489/6156). Sahlin életrajzi könyvei ezen esetek miatt egy erőteljes feminista olvasatot tesznek hozzá. Fogelqvist és Morris életrajzi könyveiből úgy tűnik ki azonban, hogy Brigitta nem harcolt a társadalmi státusza ellen, hanem Isten szócsöveként üzeneteket adott át. Oen úgy gondolja, hogy Brigitta ellen szólt, hogy az aszketikus életmódot csak özvegyisége után kezdte, és a korabeli szent asszonyoktól eltérően nem sanyargatta magát extrém módokon. (OEN, *the Locus of Truth*, 19.) Brigitta az életmódját egy látomással magyarázta Rev.VI/91, mely szerint egyen rendesen (MORRIS-SEARBY, Vol.3. 157.) Női neme mellett svéd származása is kétségeket ébresztett a kortársakban, amit jól mutat IX. Bonifác pápa kérdése 1390-ben Brigitta szentté avatásának kezdetén: „Jöhet-e valami jó északról?”⁴³ (KÖRÖSINÉ 117.)

⁴⁴ OEN, *Sight, Body and Imagery*, 194.

⁴⁵ MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.1., loc. 427/6302.

⁴⁶ OEN, *Sight, Body and Imagery*, 191, 194.

⁴⁷ FREDERIKSSON 105.

látnokok megszorodott száma mögött nem ő volt az egyetlen, aki démoni aktivitást sejtett. Mások úgy vélték, túl gyors a szentté avatási eljárás, jobban meg kellene vizsgálni Brigitta életét és látomásait. IX. Bonifác pápa „lesöpörte az ellenérveket”⁴⁸ és 1391-ben szentté avatta Brigittát. Az 1378-1414 közötti egyházszakadás és az ellenvetéseket mellőző légkör azonban nem kedvezett a hitelességnek, ezért a szentté avatást később XXIII. János és V. Márton pápa is meg kellett erősítse.⁴⁹

Az 1415-ös Konstanzi zsinat elé a párizsi egyetem kancellárja, Jean Gerson egy dolgozatot terjesztett a szellemek megkülönböztetéséről (*De probatione spirituum*)⁵⁰. Ebben bár nem említett nevet, a kortársak Szent Brigittát sejtették, mint a dolgozat alanyát.⁵¹ Luongo szerint Gerson azzal vádolta Brigittát, hogy nem isteni üzenetet kapott, hanem saját maga találta ki a *Revelationes*-t.⁵² Anna Frederiksson szerint a dolgozat általánosságban szólt a magánkinyilatkoztatásokról és a szentté avatási eljárások elégtelenségéről, Gerson nem nevezte nevén sem Brigittát, sem a *Revelationes*-t.⁵³ Morris szerint inkább Sziénai Szent Katalin miatt foglalkoztak kiemelten a női misztikusokkal, nem Brigitta volt a kiváltó ok.⁵⁴ Oen új szempontot említ: szerinte Gerson attól tarthatott, hogy a Brigittához hasonlóan karizmatikus misztikusok a vízióikra hivatkozva megkerülhetik a klérust, és befolyást szerezhetnek. Gerson ezért az Egyház kontrollját akarhatta erősíteni a látnokok fölött.⁵⁵ Frederiksson szerint az ügy marginális volt a zsinaton, a kortárs források közül egyedül Gerson beszél problémáról.⁵⁶ Frederiksson felhívja a figyelmet arra is, hogy arról sem maradt forrás, hogy Gerson dolgozatát hogyan fogadták a zsinaton.⁵⁷

A Bázeli zsinat sem Brigitta vagy a *Revelationes* miatt kezdett el vizsgálgódn, hanem a Marienwohlde-i brigitta kolostor privilégiumokat követelt magának, és a rendi statutumra Isten akarataként hivatkoztak. A brigitta rend léte került veszélybe, ha nem sikerül

⁴⁸ IX. Bonifác pápa mindössze két napot jelölt ki ellenvetésekre. Két ember lépett elő. Egyiküket kiküldték a teremből. A másik átadott egy listát a szerinte tévedéseket tartalmazó látomásokról, amit ott helyben hamisnak nyilvánítottak és összetéptek. (MORRIS 152-159.)

⁴⁹ KÖRÖSINÉ 144., SAHLIN 139-141., MORRIS 157.

⁵⁰ FREDERIKSSON 108.

⁵¹ MORRIS 157.

⁵² LUONGO 30.

⁵³ FREDERIKSSON 109.

⁵⁴ MORRIS 155.

⁵⁵ OEN, *Sight, Body and Imagery* 191.

⁵⁶ Frederiksson szerint a XVI-XVII. században helyeztek a valóságosnál nagyobb hangsúlyt a zsinat margóján lejátszódott ügyekre, felnagyítva azok jelentőségét. Frederiksson a későbbi századok nőgyűlöletének és a politikai viszonyoknak tulajdonította a Gerson-ügy jelentőségének az átértelmezését. (FREDERIKSSON 113-118.)

⁵⁷ FREDERIKSSON 110.

bizonyítaniuk a Revelationes sugalmazott eredetét. A brigitták krónikái szerint ellenséges volt velük szemben a zsinat hangulata. Összesen százhuszonhárom Revelationes-ből vett idézet hithűségét vizsgálták, illetve bírálói Brigittát személyében támadták hiúsága miatt. A Bázeli zsinat alatt három egymást követő vizsgálóbizottság állt fel, végül a harmadik 1436 márciusában arra a következtetésre jutott, hogy a Revelationes nem eretnek mű. Mivel a vizsgálat nem talált eretnekséget, ezért megmaradt bizottsági szinten, és a Bázeli zsinat nem tárgyalta a Revelationes-t.⁵⁸

A vizsgálóbizottság elnöke, *Juan Cervantes*, azonban bírói határozatában kimondta, hogy a Marienwholde-i kolostornak nem volt joga kiváltságokat követelni, sem a Revelationes-t az Evangéliummal egy sorba állítani. Cervantes megtiltotta az ellentmondásos részek terjesztését, és előírta, hogy a Revelationes-t a katolikus hit szerinti magyarázatokkal kell ellátni. Megtiltotta a mű címében a „*mennyei*” szó használatát is. Ugyanakkor elismerte, hogy Brigitta látomásai nem eretnekségek, és nem illúziók, illetve kimondta, hogy Brigitta szentté avatása érvényes volt. További vizsgálatokat követően azonban már 1470-től újra kommentár nélkül lehetett terjeszteni a Revelationes-t.⁵⁹

Az 1700-as években XIV. Benedek pápa óvatos pozitivitással nyilatkozott a Revelationes státuszáról: szerinte a látomások elfogadása nem kötelező, de az óvatosság szabályainak betartásával olvashatóak. A pápa a Revelationes-t *sententia pia* (kegyes vélemény), *sententia probabilis* (valószínű vélemény)⁶⁰ kategóriába sorolta.⁶¹ XIV. Benedek pápa pápai bullával vetett véget Hildegard of Bingen, Sziénai Szent Katalin és Svéd Szent Brigitta szentté avatása körüli vitáknak.⁶²

Legújabban, 2010-ben, XVI. Benedek pápa Szent II. János Pál pápát idézve írt Szent Brigittáról: „Az Egyház, amely felismerte Brigitta szentségét anélkül, hogy véleményt nyilvánított volna az egyéni kinyilatkoztatásairól, elfogadta belső tapasztalatainak általános hitelességét.”⁶³ A Revelationes státusza tehát nem változott az utóbbi háromszáz évben, XIV. Benedek pápa szavai óta: magánkinyilatkoztatás, amelynek megvannak a maga korlátai.⁶⁴

⁵⁸ FREDERIKSSON 128.

⁵⁹ FREDERIKSSON 130.

⁶⁰ KRÁNITZ 79.

⁶¹ FREDERIKSSON 130-131.

⁶² MORRIS 158.

⁶³ https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2010/documents/hf_ben-xvi_aud_20101027.html, utoljára ellenőrizve: 2022. november 1.

⁶⁴ KEK67: „A századok folyamán történtek úgynevezett „magán”-kinyilatkoztatások, melyek közül néhányat az egyházi tekintély elismert, de ezek nem tartoznak a hitletéteményhez. Nem arra szolgálnak ugyanis, hogy Krisztus végleges kinyilatkoztatását „kiegészítsék vagy tökéletesítsék”, hanem azt kell elősegíteniük, hogy az adott korban tökéletesebben lehessen abból élni. Az egyházi Tanítóhivatal irányítása alatt a hívők hitérzéke

2.3. A Revelationes struktúrája és témái

A magiszter Mathias által 1346-ban összehívott vizsgálóbizottság arra jutott, hogy Brigitta nem megszállott, hanem látnok. A linkjöpingi kanonok annyira biztos volt ebben, hogy úgy döntött, a Revelationes nagyobb ismertségére volna szükség, ezért a Svédországon belüli terjesztés mellett a latinra fordítást kezdeményezte, hogy minél szélesebb körben ismertté válhassanak a látomások.⁶⁵

Az isteni inspiráció híre miatt terjedt el Brigitta prófétai mivoltának képe. *Anders Piltz* szerint az újszövetségi próféták már nem extázisban, hanem teljes éberség mellett, egy megemelkedett tudatossági szinten tevékenykednek, ami megfelel Brigitta tapasztalatának.⁶⁶ Piltz Aquinói Szent Tamásra hivatkozik, aki szerint a prófétálás mindig a hitre és erkölcsre vonatkozik, és az isteni inspiráció révén olyan információt közvetít, amely normál emberi módon nem szerezhető meg. Szerinte a látomást Isten idézi elő, de reflektál a látnok személyes tapasztalatára. A prófétai képesség abban rejlik, hogy a próféta képes megérteni az üzeneteket, azok jelentőségét és erkölcsi vonatkozásait.⁶⁷ Ez a felfogás feloldja Brigitta hitelességével kapcsolatban az előző fejezetben Oen által felvetett problémát az ismerős mozaikokról és a zarándokok irányított meditációihoz hasonló élményekről.

A Revelationes mintegy hétszáz látomásból áll, amelyek sokféle témát fognak át. Alfonso Pecha valamelyest tematikusan próbálta kötetekbe rendezni ezeket.

Az első könyv több mint hatvan látomást tartalmaz, ezek egy-négy oldal hosszúak, párbeszédes vagy elmélkedő formában íródtak. Főleg Krisztus vagy Szűz Mária beszél Brigittához, de angyal vagy szent is feltűnhet. Már az első látomásokból kitűnik, hogy sokféleképpen kapja azokat: extázisban, félholtnak tűnően, éber állapotban, sőt van egy leírás misztikus várandósságról is: amikor Isten úgy mocorgott a szívében, mint egy gyermek az anyja méhében (Rev.VI./88).⁶⁸

Az I. kötet főleg Brigitta látnoki elhívásáról szól. A kötet elején például az Úr így szól Brigittához: „*Kiválasztottalak, és menyasszonyommá fogadtalak, hogy beavassalak*

különbséget tud tenni és meg tudja állapítani, mi az, ami ilyen kinyilatkoztatásban Krisztusnak vagy az ő szentjeinek igaz fölszólítása az Egyház felé. A keresztény hit semmi olyan „kinyilatkoztatást” nem fogadhat el, mely fölülmúlni vagy javítani akarja azt a kinyilatkoztatást, melynek beteljesedése Krisztus.” (KEK 35-36.)

⁶⁵ MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.1. loc. 427/6302.

⁶⁶ PILTZ 63.

⁶⁷ PILTZ 65.

⁶⁸ MORRIS 74-78.

téged titkaimba, mert így tetszett nekem.”⁶⁹ A látomások egy része Brigittáról szól, aki ezek során nyerte el a hivatását, mint Isten szócsöve. Az Úr megfogalmazza Brigitta felé az elvárásait: hogyan viselkedjen, hogyan öltözködjön. Már az első látomásoktól kezdve megjelennek a társadalmi kritikák is a nemesek és a lovagok viselkedése miatt.

A II. kötet főleg közügyekről szól felrajzolva az ideális állapotokat, például az ideális lovag Istent szolgálja, alázatos, engedelmes, türelmes, udvarias. *„Térjetez tehát vissza hozzám, lovagok, teljes alázattal, ti, akik gőgötök miatt eltávolodtatok tőlem!”*⁷⁰

A III. kötet a korai római évek látomásait tartalmazza, gyakran az egyházi embereket kritizálva, illetve tanítva: *„Tanítást adok a püspöknek, milyen kötelességei vannak az Istennel szemben, és mit értünk Isten dicsősége alatt”*⁷¹

A IV. kötet főleg politikai és erkölcsi kérdésekről szól: *„Az elfajzott lélek ellenben, amelyik eltávolodik eredetétől és Teremtőjétől és nem ajándékoz neki gyümölcsöt, Isten rendelése ellen cselekszik, ezért méltatlan Isten irgalmára”*⁷²

Az V. Kötet, a *Kérdések Könyve*, egyike a legösszefüggőbb látomás-sorozatoknak. Kerettörténete szerint egy még élő, teológiában jártas szerzetes provokatív módon kérdegeti az Urat az isteni rendről: *„Ó, Bíró, kérdezem tőled: Te adtál nekem szájat. Miért nem mondhatok bármit, ami csak tetszik?”*⁷³ Vagy egy másik látomásban: *„Miért adtál nekünk szabad akaratot, ha nem követhetjük a saját kívánságainkat?”*⁷⁴

A VI. könyv vegyes, főleg az Egyház tanításáról szóló látomásokat tartalmaz. Egyik legismertebb közülük a Rev.VI/65-ös, amely a tevékeny és a szemlélődő élet összehasonlításáról szól, Mária és Márta példáján keresztül: *„Két életforma létezik, és ezek Mária és Márta életformájához hasonlíthatóak”*⁷⁵

A VII. könyv főleg a szentföldi zárándoklat látomásaiból áll, közülük különösen hangsúlyosak az Úr születéséről, és keresztrefeszítéséről szólók: *„Olyan ujjongás közepette szültem őt és olyan lelki örömben, hogy nem éreztem semmi kellemetlenséget, és semmi fájdalmat sem, amikor elhagyta testemet”*⁷⁶

A VIII. könyv királyokhoz és uralkodókhoz címzett látomások gyűjteménye.

⁶⁹ KÖRÖSINÉ 10., Rev.I/2. ford. Körösiné

⁷⁰ KÖRÖSINÉ 18., Rev.II/12. ford. Körösiné

⁷¹ KÖRÖSINÉ 23., Rev.III/3 ford. Körösiné

⁷² KÖRÖSINÉ 37., Rev.IV/67 ford. Körösiné

⁷³ MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.2. 4460/6156, Rev.V/Interrogation 1. 3. pont

⁷⁴ MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.2. 4485/6156, Rev.V/Interrogation 3. 3. pont

⁷⁵ KÖRÖSINÉ 51., Rev.VI/65 ford. Körösiné

⁷⁶ KÖRÖSINÉ 66., Rev.VII/22. ford. Körösiné

További kiegészítő gyűjtemények a *Revelationes extravagantes*, a Brigitta korai írásai közé számító *Quattuor Orationes*, a *Sermo Angelicus*, és a *Regula Salvatoris*, a Brigitta Rend statútuma.

Morris szerint a látomások egyszerű struktúrát követnek: Brigitta beszélget valakivel a mennyben lakók közül: az Úrral, néha az Atyával, Szűz Máriával, egy szenttel vagy egy angyallal.⁷⁷ Ők általában bemutatkozással kezdenek: „*Én vagyok az ég és a föld, a tenger és minden benne lévő ura*”.⁷⁸ „*Mária vagyok, az igaz Isten és az igaz ember, és Isten fiának szülője*”.⁷⁹ „*Én vagyok az egyetlen Isten az Atyával és a Szentlélekkel együtt*.”⁸⁰

A beszélgetés gyakran egy képpel kezdődik, amelyet később kibontanak:⁸¹ „*Olyan vagyok, mint a jó orvos és gyógynövénykeverő, akit mindenki keres és szeret, mert tudják, hogy itala kellemes ízű*” – mondja Krisztus magáról a Rev.VI/48-as látomásban.⁸² „*Volt egyszer egy nagyhatalmú ember, akinek erős várában négy jó dolgot lehetett találni*” – kezdi Szűz Mária az egyházzal szembeni panaszát.⁸³

Legrövidebb a Rev.IV/56-os látomás, amely angolul mindössze huszonhat szóból áll,⁸⁴ leghosszabb pedig a Rev.VIII/48-as, amely hétezer szóból⁸⁵ áll.⁸⁶ A képek visszatérőek, a szövegek köznapiak, nem emelkedettek, felismerhetőek bennük a bibliai szófordulatok, utalások. Előfordulnak retorikai eszközként feltett költői kérdések is. A stílusra jellemzőek a nehezen idézhető, hosszú mondatok, és számlálással követett gondolatmenetek: „*Fiamnak hét jó tulajdonsága van*” – mondja Szűz Mária a Rev.IV/119-ben.⁸⁷ A képek és a számlálások miatt gyakran csak a történet végére áll össze egészszé a mondanivaló. Ezen kívül a szimmetria, párhuzamok vagy ellentétpárok alkalmazása is jellemző a szövegekre. A latin fordítás Morris szerint egyenetlen minőségű, akár hibás is lehet a latin szóhasználat, gyenge a latin nyelvtan.⁸⁸

Fogelqvist összegyűjtötte a látomásokban szereplő a bűnöket, amelyeket Brigitta a leggyakrabban ostromoz látomásaiban: hitehagyás, a világ szeretete, kevélység, falánkság,

⁷⁷ MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.1. loc. 603

⁷⁸ KÖRÖSINÉ 10., Rev.I/2 ford. Körösiné

⁷⁹ KÖRÖSINÉ 12., Rev.I/7 ford. Körösiné

⁸⁰ KÖRÖSINÉ 37., Rev.IV/67 ford. Körösiné

⁸¹ MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.1. loc. 613.

⁸² KÖRÖSINÉ 51., Rev.VI/65. ford. Körösiné

⁸³ KÖRÖSINÉ 34., Rev.IV/65. ford. Körösiné

⁸⁴ A Szűzanya mondja Brigittának, hogy egy bizonyos embernek nem kellene szomorkodnia a kapott fenyítés miatt. (MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.2. loc. 1797/6156)

⁸⁵ Morris valószínűleg a latin szövegre gondol, amikor hétezer szót ír, mert az angol nyelvű szöveg a Rev.IV/56-os látomás esetében is huszonhat szóból áll, míg Morris tizenhetet írt.

⁸⁶ MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.1. loc. 613.

⁸⁷ KÖRÖSINÉ 41., Rev.IV/119. ford. Körösiné

⁸⁸ MORRIS-SEARBY, Vol.1. loc. 620-638.

kapzsiság, érzéki élvezetek, házasságtörés, megvetés Krisztus iránt. Úgy találta, hogy a korabeli emberek nem vették komolyan a bűnt, nem volt büntudatuk, és hamis a reményük Isten irgalmáról: mintha a sok bűn elégtétel nélkül, szeretetből meg lenne bocsájtva. Brigitta felrótta kortársainak, hogy jótékonykodásukat nem a szeretet vezérli, és nem törődnek a tisztítóhelyen szenvedő lelkekkel. A vezetőket pedig gyakran kritizálta igazságtalanságaikért, és azért, mert rossz példát mutattak az embereknek.⁸⁹

Fogelqvist szerint Brigitta az Egyházat szépnek látta a hit és a szentségek miatt. Ugyanakkor művelt, világlátott nőként világosan látta a korabeli állapotokat is, ezért apostoli buzgalommal dolgozott az Egyház szépségének a helyreállításán.⁹⁰

⁸⁹ FOGELQVIST, 79-81.

⁹⁰ FOGELQVIST, 82.

3. Svéd Szent Brigitta egyéni ítéletről szóló látomásai

Az egyéni ítéletről szóló látomások egészen a 2006-os Morris-Searby fordítás megjelenéséig latinul és svédül álltak a nemzetközi kutatók rendelkezésére. A Revelationes terjedelme miatt csak egyes szemelvények jelentek meg angolul, a fordító világnézete szerinti válogatásban. Ezért például a tisztítótűzről szóló részek jellemzően kimaradtak a válogatásból. A látomások közül főleg a korabeli egyházat kritizáló, a lovagokat és püspököket ostromozó, illetve Krisztus személyére vonatkozóak lettek lefordítva svéd nyelvről. Az egyéni ítéletről, a brigitta-rend alapításáról, és a tisztítóhelyről szóló látomások létezéséről Brigitta egyes életrajzaiban lehetett utalásokat és rövid idézeteket vagy tartalmi kivonatokat találni,⁹¹ de a teljes szövegek nem álltak az angolul beszélő kutatók rendelkezésére.

Az oxfordi fordítás jelentősége azért kiemelkedően fontos, mert ezzel lett teljes a Brigitta révén kommunikált teológia: a királyok, lovagok, püspökök azért kell megtérjenek a bűnös életmódjukból, mert különben ítélet elé kerülnek, ami után tisztítótűz vagy kárhozat várhat rájuk, amit gyónással, bűnbánattal, vezekléssel kerülhetnek el. Ez egy lényeges hangsúlyeltolódás a látomások értelmezésében.

A dolgozathoz három teljes látomást, és néhány rövidebb részletet mutatok be. A három teljes vízió önmagában szerepel a Revelationes-ban is, a részletek azonban sok esetben más látomások, magyarázatok közé vannak beágyazva a könyvben, onnan emeltem ki azokat.

3.1. Svéd Szent Brigitta fia, Karl egyéni ítélete

A Rev.VII/13. látomás dátuma 1372. február 27. - május 11.⁹² A bevezető szöveg szerint a látomást Brigitta több részletben, közte szünetekkel kapta. Nápolyban kezdődtek közvetlenül a fia halála után, majd tartottak egészen a Jeruzsálembe érkezésig, ahol a Szent Sír templomba belépve értek véget.

A jelenések kezdetén Szűz Mária beszélt Brigittához: „*Elmondom neked, mit tettem a fiad, Karl, távozó lelkéért.*” (1-es pont) Ezután egy képpel elmagyarázta, hogy úgy kísérte a lelket, ahogyan a bába világra segíti a kisbabát. A Szűzanya elmondása szerint ugyanis a

⁹¹ Például Aron ANDERSSON: *Saint Bridget of Sweden* című könyvében.

⁹² MORRIS-SEARBY, Vol. 3. Rev.VII/13., 227-233.

haldoklás során a lélek megrémülhet és összezavarodhat a sok fájdalomtól, és a halálos ágy körül tanyázó démonok kezébe kerülhet, ezért Mária „őrzésbe vette és óvta” a lelket.

Néhány nappal később Szűz Mária ismét megjelent az imában virrasztó Brigitta előtt és azt mondta:

„Az Isteni Jóság megengedi neked, hogy lássad és halljad hogyan történt az előbb említett lélek megítélése, amikor elhagyta a testét. Ami azonban egyetlen pillanat alatt lezajlott Isten fölfoghatatlan fönsége előtt, az neked pontról pontra lesz megmutatva testi módon, hogy az értelmed befogadhassa” (8-11. pont).

Abban a pillanatban Brigitta egy hatalmas és szép palotában találta magát, ahol Krisztus, mint uralkodó, törvényt ült a bíróságon, megszámlálhatatlan angyal és szent jelenlétében. A Szűzanya mellette állt és figyelmesen követte a történeteket. A lélek félelemtől reszketve, meztelenül állt a bírāja előtt, vakon, de értelmével felfogva a hallottakat. Egy angyal állt a bíró jobbján, és egy ördög a balján, de egyikük sem érintette meg a lelket.

Az ördög felkiáltott:

„Hallgass meg, fenséges Bíró! Panaszt teszek előtted arra az asszonyra, aki az én Úrnőm, és a te anyád, akit te annyira szeretsz, hogy hatalmat adtál neki menny és föld, és a pokolbeli démonok fölött is, merthogy igazságtalanságot tett velem ezzel az előtted álló lélekkel kapcsolatban!” (14-es pont).

Ezután a démon kifejtette, hogy joga lett volna ítéletre hozni a lelket a bíróság elé, de a Szűzanya a védelmébe vette, amint a lélek „a férfi száján át távozott.” Szűz Mária így válaszolt:

„Halljad, ördög, a válaszomat. Amikor megteremtettél, megértetted az igazságot, ami a kezdet nélküli örök Istenben van. Szabad választásod volt, hogy azt tedd, ami neked a legjobban tetszik, és bár azt választottad, hogy szeretet helyet gyűlölöd Istent, még így is tudod, hogy mit kíván az igazságosság. Ezért azt mondom, hogy az én jogom volt, és nem a tied, hogy ezt a lelket Isten, az igaz Bíró elé hozzam.”

Ezt a jogot a bekezdés további részében azzal magyarázta, hogy a lélek életében szerette a Szűzanyát. Az ördög elismerte, hogy mivel a lélek önmagánál jobban szerette a Szent Szüzet, ezért az ítélet végéig valóban nem teheti rá a kezét. További vita után az ördög a lényegre tér:

„Add nekem ezt a lelket! Megteremtésemkor kapott bölcsességemben minden bűnét felírtam. Azzal a rosszindulattal őriztem a bűneit, amellyel lezuhantam a mennyből. Mert amint ez a lélek eljutott az értelme használatára és képessé vált megkülönböztetni, hogy ami tesz, az bűnös, önakarata világi pompára és testi gyönyörökre csábította az ezeknek való ellenállás helyett.” (30-32. pont)

De az angyal a lélek segítségére sietett:

„Amint az anyja észrevette, hogy a fia akarata könnyen bűnre hajló, imáival és kegyes cselekedetekkel sietett a segítségére (...) Az anya ezen munkája eredményeként istenfélelem támadt benne, és ha elbukott a bűn által, gyorsan sietett meggyónni.”

De az ördög nem adta fel, kurtán kijelentette: *„Most pedig felolvasom a bűneit.”* Ezután a látnok hosszasan leírja hogyan vonyít és átkozódik, csapkod dühében a démon és mondja: *„Jaj és nyomorúság! Elveszett a munkám, amin annyit dolgoztam!”* Az angyal válaszából megtudjuk, hogy az anya könnyei, imája és karitatív munkája megindították Istent, Aki megadta a fiúnak a tökéletes bánat kegyelmét. A fiú élt a lehetőséggel, és Isten iránti szeretettől vezérelve meggyónta a bűneit, ezért azok eltöröltek.

A jelenet hasonló stílusban folytatódik az ördög és az angyal veszekedésével. Megtudjuk, hogy Brigitta imái, könnyei, bánata, jótekonyságai, alázatossága sok kegyelmet nyert a fia számára. A fiú halálos ágyán megbánta a bűneit, jószándékú fogadalmakat tett az élete megjavítására, és ezek miatt kegyelmeket kapott. A Szűzanya saját erényeiből kiegészítette, ami itt-ott hiányzott, és a fiú az életében tisztelt szentek érdemeiből hasonlóképpen részesült. A már említett gyónás eltörölte a bűneit, és mivel őszintén készült a jeruzsálemi zárándoklatra, ezért az Anyaszentegyház által hirdetett búcsú a tisztítóhely szenvedéseit is eltörölte. A férfi így a mennybe jutott.

A fejezet utolsó bekezdésében az angyal fontos útmutatót ad Brigittának:

„Tudnod kell, hogy Isten ezt a látomást nem csak a te vigasztalásodra adta, hanem Isten barátai számára is, hogy megértsék mennyire szeretné az Úr használni az imáikat, könnyeiket és barátai munkálkodását, amikor jószándékosan imádkoznak, s fáradhatatlanul dolgoznak másokért. Tudnod kell, hogy ez a lovag, a fiad, nem kapott volna ekkora kegyelmet, ha gyermekkorától fogva nem lett volna benne szándék, hogy szeresse Istent és az ő barátait, és ha nem lett volna benne javulásra való szándék valahányszor bűnbe esett.”

3.2. Egy lovag egyéni ítélete

A Rev.VI/39⁹³. fejezetében szereplő látomás lábjegyzete szerint a lélek, akinek az ítéletét látjuk, Ulf Abjörnsson, aki 1347 vagy 1348 körül halt meg, és házassága révén volt Szent Brigitta rokona.

A bevezető bekezdés szerint Brigitta látta, amint az isteni bíróság elé hét könyvet hoznak az elhunyt lovag lelke ellen, míg az angyalnak csupán egy könyve volt. „A halott lelke úgy reszketett az isteni ítélet előtt, ahogy a szív szokott remegni” – kezdte a látnok a történetet.

A démon így szólt a Bíróhoz: „Itt az én prédám! A te angyalod és én magam követtük ezt a lelket a kezdetektől a végig – ő, hogy megvédje, én, hogy ártsak neki. Kopókként üldöztük, de végül az én kezembe hullott.” (1-3. pont)

A beszélgetés stílusának bemutatására, illetve a látomások hangulatának érzékeltetésére hosszabban idézek ebből a szövegből:

„Bíró: – Miért hullott a te kezédbe és miért voltál te közelebb hozzá, mint az én angyalom? (6-os pont)

Démon: – Mert bűnei számosabbak, mint a jó cselekedetei.

Bíró: – Mutasd!

Démon: – Egy egész könyvet töltenek meg a bűnei.

Bíró: – Mi ennek a könyvnek a címe?

Démon: – Engedetlenség. Valójában hét könyv, és mindegyik három oszlopban több ezer szóból áll. Egy sem kevesebből, némelyik többől.

Bíró: – Nevezd meg e könyveket! Bár mindent tudok, de mondd el, hogy a te célod, és az én jószágom feltáruljon mások előtt.

Démon: – Az első könyv a büszkeség. Három oszlopból áll. Az első a lelki kevélység, mert ő büszkén azt gondolta, hogy erényesebb életét él, mint mások. Büszke volt arra is, hogy másoknál bölcsebb volt meglátásaiban és megértésben. A második oszlop, hogy büszke volt a szerzett javaira és szolgálóira, ruháira és más javaira. A harmadik, hogy büszke volt a jó külsejére, nemesi származására és munkájára. Végtelenül sok szó áll ebben a három oszlopban, mint azt te jobban is tudod.” (10-13. pont)

⁹³ MORRIS-SEARBY, Vol.3. 82-90.

A többi könyvet hasonló stílusban mutatja be: rendetlen kívánságok, irigység, zsugoriság, lustaság, gyűlölet, kéjvágy. Egészen a 13-37. pontig tart ezek felsorolása, majd így fejezi be az ördög: „*Látod, Bíró, végigolvastam a könyvet. Ítéld nekem ezt a lelket!*” (37. pont) Ekkor az addig hallgató Szűz Mária, akit a látnok itt Kegyelem Anyjának hív, közelebb lépett, és ezt mondta: „*Fiam, vitatom ennek a démonnak az igazságát.*” (38. pont) Krisztus engedélye után Mária így szólt: „*Parancsolom neked, ördög, hogy válaszolj a három kérdésre, amit felteszek neked.*” Ezután egy hosszú szópárbaj következik a démon és a Szűzanya között, amelynek a végén az ördög kénytelen kimondani a következőt: „*Senki sem lehet akkora bűnös, hogy ha akarja, vissza ne fordulhasson, amíg életben van.*” (47. pont) Mivel a férfi élete végén megbánta a bűneit, és a Szűzanyához könyörgött közbenjárásért, ezért a lelke megmenekült a pokoltól.

Ezután további hosszas egyeztetést olvashatunk. Krisztus utasításokat ad az ördögnek, hogy milyen kínzásokkal tisztíthatja a lelket: látni fogja saját bűnei utálatosságát, az ördögök rusnyaságát, és más lelkek szenvedését. Hallania kell a szenvedő lelkek sikolyait, átkozódásait. Szervennie kell extrém hidegtől, tűztől, és a démonok kezének az érintésétől. Büntetése pedig a világ végéig kell tartson, mert életében annyira ragaszkodott a világhoz, hogy szívesen élt volna benne örökké.

A Szűzanya, szentek és a lélek őrangyala azonban kérlelni kezdik az Urat, hogy enyhítsen a büntetésen. Az Úr beleegyezik, hogy szentek és jószándékú emberek imái, alamizsnálkodás, mise felajánlás, és imák révén csökkentse a büntetést, és kivegye a listából a legszörnyűbb büntetéseket, például az ördögök kezének az érintését, vagy azt, hogy hallja más szenvedők átkozódásait, és sok mást kivesz a büntetési tételek közül. Végül még a lélek reményét is meghagyja, hogy a kínok egyszer véget érnek.

A látomás négy évvel később folytatódott a Rev.VI/40.⁹⁴ vízióban, azzal az információval, hogy a lélek a mennybe jutott.

A Bíró ezt mondta az őrangyalnak:

„*Ha van egy szekérnyi búzaszem, és minden ember egymás után elvesz belőle, akkor mind a számuk, mind a súlyuk csökken. Ez történt ebben az esetben is. Valóban sok könnyet és kegyes tettet hoztak elém e lélek számára. Ezért az a döntésem, hogy a te gondjaidra bízom. Vidd őt nyugalomba, amit szem nem látott, fül nem hallott, és lélek el nem tud képzelni.*” Ezután a lélek fénylő csillagként felemelkedett a mennybe. (4-5. pont)

⁹⁴ MORRIS-SEARBY, Vol.3., 90-91.

3.3. Egy több generációs családtörténet: három svéd nő túlvilági sorsa

A Rev.VI/52⁹⁵ látomásának leírása nyolc oldalon át tart. Mint más történeteknél, a kortársak számára itt is ismert volt a lelkek kiléte.

A fejezet Brigitta dicsőítésével kezdődik: dicséri az Urat a tőle kapott kegyelmekért. Az Úr válaszában panaszolja, hogy az emberek inkább követik az ördög csábítását, mint az ő akaratát, pedig a bűn megmérgezi a lelküket, de Ő, az Úr Brigittán keresztül tanítást ad nekik. A beszélgetést ezután Isten Anyjával folytatja tovább Brigitta, aki a büszkeséggel kapcsolatban kérdezet. Megkérdezi, hogyan gondolkodnak Svédországban a főnemesi asszonyok. Brigitta így válaszolt:

„Édesanyáink főasszonyok között ültek, nemesi díszben, sok szolgálóval. Privilegizáltként neveltek fel minket. (Így gondolkodnak:) Miért ne nevelném a lányomat annak örökösévé, amit magam is tanultam: hogyan viselkedjek a rangjához méltóan, éljen kényelemben, és haljon meg előkelő világi rangja szerint?”

A Szűzanya válasza sokkoló: „Minden asszony, aki gyakorlatba ülteti e szavakat, a pokolba vezető egyenes ösvényen jár.” (26. pont) További fejtegetések következnek arról, hogy ezek az asszonyok tiszteletlenek Krisztus szenvedése iránt, majd Brigitta meglát három nőt: a nagymama és az unoka a jelenés idején már halottak voltak, az anya azonban még életben volt (28-36. pont).

„A halott anya⁹⁶ úgy nézett ki, mint aki egy sötét és sáros tóból mászott ki. A szíve ki volt tépve, ajkai levágva, az orcája remegett és hosszú, fehér fogait csattogtatta. Az orrát levágták és a szemeit kivájták, szemgolyói az arca előtt csüngtek. Homloka besüppedt és lyuk tátongott a helyén. Nem volt koponyája, az agya, mint a forró ólom, úgy gőzölgött. Nyaka, mintha fából lett volna, melyet egy éles fém eszköz szünet nélkül faragott. Nyitott mellkasa férgekkel volt tele, hosszúakkal és rövidekkel, amelyek összegubancolódtak és egymás hegyén-hátán tekeregtek. Karjai olyannak tűntek, mint az őrlőkövek fogója kezein hosszú tüskék voltak, amelyeket csomóba kötözték. Csigolyái szünet nélkül fel-le mozogtak a gerince mentén. A belei között egy nagy, saját

⁹⁵ MORRIS-SEARBY, Vol.3., 105-113.

⁹⁶ Ez a lélek valójában a három generáción belül a nagymama. Szent Brigitta a még élő asszonyhoz, a látomás címzettjéhez képest nevezi őt anyának.

farkába harapó, hosszú kígyó tekergett, amely mint egy kerék forgott a nő belső szervei körül. Lábai úgy néztek ki, mint a tüskékkel borított gallyak, amelyek éles pengéknek tűntek. Lábfejei, mint a varangyosbékáé.”

A halott öregasszony ekkor a lányához szólt:

„Hallgass meg, meggyötört és mérgezett leányom! Sajnálom, hogy az anyád voltam! Én tettelek téged a büszkeség fészkebe, amely melegen tartott, amíg felnőttél és megértél. (...) Hadd mondjam el neked, hogy valahányszor büszkén körbehordozod a szemedet, ahogy tanítottalak rá, forró mérget szórsz a szemembe, amely elviselhetetlenül szúr. Minden alkalommal, amikor kevély szavakkal szólsz, ahogy tanítottam neked, a legkeserűbb italt kell lenyelnem.”

További bekezdéseken át folytatja ugyanebben a stílusban, majd részletesen elemzi a kinézetét, és azokat a bűnöket, amelyek miatt a büntetését kapta. Fontos részlettel zárja a monológiát:

„Megkérdezheted, hogy tettem-e jót? Azt válaszolom neked, hogy mint a rossz pénzváltó, csak visszaadtam a pénzem a mesternek. Böjtölést, alamizsnálkodást, más jót csak a pokoltól való félelmemben tettem (...) De mivel az Isten iránti szeretet hiányzott ezekből a tettekből, nem is váltak javamra, hogy általuk mennybe jussak.” (73-74. pont)

Ezután az unoka szólalt meg: *„Figyelj, anyám, te skorpió! Sajnálatomra, hogy gonoszul fogantál engem. Mosolygós arcot mutattál felém, de a szívembe döftél.”* Végigmegy mindazon, amiket anyjától tanult, és a nagymamájához hasonlóan ő is elemzi a saját horrorisztikus külsejét. Megtudjuk, hogy tisztító tűzben van, nem jutott pokolra, mivel betegsége alatt gyónt, igaz nem teljes bánattal, csak félelemből. Javára vált viszont, hogy Jézus szenvedéséről elmélkedett, és fogadkozott, hogy ha felgyógyul, megjavul. A bekövetkezett halála miatt erre végül nem maradt ideje, de elegendő kegyelemben részesült, hogy ne kerüljön a kárhozatra. (109-112. pont)

Mivel a szereplők között egy elkárhozott lélek is szerepel, mégpedig a kortárs olvasók számára felismerhető identitással, ezért fontos a Szűzanya záró gondolatsora:

„Én nem hagyom el a Mennyet, mert mindig Isten színjátékában vagyok. A pokolbeli lelkek sem hagyhatják el soha a büntetésük helyét. Ugyanígy a tisztítóhelyen levő lelkek sem hagyhatják azt el, amíg tart a tisztulásuk, és te sem jöhetsz közénk, mielőtt elhagyná az élet a testedet. Mégis, lelked és értelmed Isten Lelke által fel lett emelve, hogy halljad Isten mennybeli szavait.

Megengedte neked, hogy megismerjed néhányak pokolbeli és purgatóriumbeli büntetését, hogy figyelmeztess a gonoszt, vigasztald és javítsd a jót.” (120-123. pont)

A fejezet utolsó bekezdése azzal zárja a történetet, hogy a még élő asszony, az anya, a látomásban elhangzottak hatására kolostorba vonult és élete hátralevő részét nagy tökéletességben élte le. (124. pont)

3.4. Válogatott látomások

Mivel az előző történetek nem fedtek le minden lehetséges kimenetet, ezért kerestem néhány további részletet.

3.4.1. Az elkárhozott férfi

A Rev.I/28 ⁹⁷ látomásban ismét egy bírósági jelenetet látunk, ezúttal egy elkárhozottét.

Brigitta a leírás kezdetén különböző beszélőket idéz. Először a Szentháromság személyei szólaltak meg, előbb külön-külön, aztán együtt:

Atya: *„Kár volt megszületned.”*

Fiú: *„A véremet ontottam érted és elfogadtam érted a legkeményebb büntetést, de te teljesen elidegenítetted magad ettől, mintha semmi dolgod nem lenne ezzel.”*

Szentlélek: *„Átkutattam e szív minden szegletét, hátha látok benne egy kis gyengédséget és irgalmasságot, de olyan hideg, mint a jég, és olyan kemény, mint a kő. Nincs vele dolgom.”*

Szentháromság immár egy hangon: *„Semmiképpen nem érdemled meg a Mennyei Királyságát.”* Brigitta kiemeli, hogy Szűz Mária, mint az Irgalom Anyja ezúttal csendben maradt, mert mint magyarázza, az elhunyt férfi nem volt méltó, hogy közbenjárjon érte (3-7. pont).

Aztán az összes szent hangja hallatszott: *„Az isteni igazság számára az, ha mindörökre ki van tiltva a királyságodból és örömeiből.”* Majd a tisztítótűzben

⁹⁷ MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.1. loc.1806/6302-1835/6302.

levők szólaltak meg: „Egyetlen büntetésünk sem elég kemény a bűneid büntetésére. Nagyobb kínt kell kiállnod, ezért vettess el tőlünk.” (6-7. pont)

Aztán az elítélt lélek kiáltott fel háromszor:

„Jaj, hogy a mag megformált engem anyám méhében!”

„Átkozott legyen az óra, melyben a lelkem a testemhez kapcsolódott, és átkozott legyen, aki nekem testet és lelket adott!”

„Átkozott az óra, amikor élve jöttem elő anyám hasából!” (8-10. pont).

Végül a pokolból hangzott fel a szózat: „Jöjj hozzánk, elkárhozott lélek, ahogy az olvadt réz lecsepeg az örök halálba és a végeérhetetlen létbe.” (10-11. pont)

3.4.2. Isten barátainak barátja

A Rev.IV/7-9⁹⁸ összefüggő látomásában⁹⁹ Brigitta egy hatalmas palotát látott, benne megszámlálhatatlan fehérbe és fénylő ruhába öltözött alakot, akiknek mind megvolt a helyük. A palota fő termében egy bírói széken foglalt helyet a *Nap*. Mellette egy hajadon fején drága koronával, és a Nap minden szolgája ott ült, himnuszokkal és énekkel dicsérték őt. Az ördögöt Brigitta egy fekete alakként írta le, akit „*etióp*” névvel illetett, és ez az alak irigységgel és égő haraggal volt tele. Feltűnt még egy *fegyveres lovag*, aki tisztán és bölcsen szólt. Ő volt a lélek őrangyala.

A látomás az ördög és az őrangyal vitájával indul. Szópárbajuknak a Szűzanya vetett véget, aki „*valami nagy dolgot rejtegetett a köpenye alatt*”, és a lélek védelmére kelt:

„*Te ellenség! Támadod a kegyelmet és szereted az igazságot, de irgalom nélkül.*

Igaz, hogy ennek a léleknek a jótettei hiányosak, és nem léphetne be a mennybe, de nézzétek csak, mi van a köpenyem alatt!”

Szétnyitott köpenye egyik oldalán egy pici templom tűnt fel, tele szerzetesekkel, a másik oldalon pedig férfiak és nők, Isten barátai kiáltottak egy hangon: „*Kegyelmezz, irgalmas Úr!*”.

⁹⁸ MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.2. loc. 694/6156-829/6156.

⁹⁹ Ez az alfejezet egy önálló dolgozatot is megérne a rengeteg leírással és jelképpel. A fejezetek erénye, hogy adnak egy képszerű leírást a tisztítóhelyről, ahogyan azt Szent Brigitta idejében elképzelték, illetve részletekbe menően foglalkoznak nemcsak a férfi bűneivel, és a tisztulása érdekében elszenvedendő büntetésével, de pontokba szedve arról is, hogyan enyhíthetik szenvedéseit a még élő barátai – ezért neveztem őt a címben Isten barátainak barátjának. A fejezetben hosszú monológok szerepelnek Isten irgalmasságának és igazságosságának egyensúlyáról, mégpedig érdekes módon a démonok előadásában.

Imáik lecsillapították Isten haragját, mert kegyelmi hatásukra a lélek elegendő bűnbánatot tanúsított halála előtt, hogy ne kerüljön a kárhozat helyére, azonban tisztulási tételei olyan súlyosak voltak, hogy mindössze a véges időtartamuk reményében különböztek a kárhozottakétól.

Ezután Brigitta meglátta a poklot, mely „*égett, mint a kemence*”. E fölött volt a szegélynek nevezett hely (*limbus*), és aztán a három szintű purgatórium, amelybe a lelkek büntetésük fokozatai szerint kerültek. Legmélyebb pontján a lelkek tűztől és démonoktól, forróságtól, hidegtől, sötétségtől és zavarodottságtól szenvedtek. A következő szinten a leírás szerint nagyon gyengék a lelkek, „*mint a súlyos betegségből lábadozók*” – jellemezte a látottakat a Brigittát kísérő angyal. Ezen a szinten addig maradnak a lelkek, amíg barátaik és az Egyház elegendő kegyelmi segítséget ad nekik. A harmadik szinten már nem szenvednek kifejezett büntetést a lelkek, csak vágnak Isten jelenlétére. Az angyal megnyugtatóan közli azt is, hogy sok ember elég ártatlanul hal meg ahhoz, hogy azonnal Isten színelátására jusson, nem mindenki kerül a tisztulás helyére.

A látomás-ciklus utolsó részében egy üdvözült férfi lépett Brigittához. Fehér ruhát viselt, nyaka körül és karjai alatt piros stólával. Istentől jövő üzenetet adott át Brigittának arról, hogyan enyhíthetőek a purgatóriumba került férfi kínjai. Tételenként halad végig a büntetéseken. Ezek része például harminc szentmise mondatása, koldusok vendégül látása és lábuk megmosása, hozománnyal nők házassághoz segítése, egy özvegy és egy szűz kolostorba vonulásának segítése hozománnyal, és így tovább, számszerűen felsorolva a teendők. A lélek egyik bűne például olyan súlyos volt, hogy csak a pápa oldozhatta fel alóla. A mennybeli üzenet szerint ezt is átvállalhatta a lélek egy barátja: menjen el a pápához, vallja meg a bűnt, és végezze el a penitenciát.

3.4.3. A hiú leány

A Rev.IV/51 ¹⁰⁰ látomásban egy fiatal nő ítéletét látjuk. A lélek a bíró elé került, ismét az „*etióp*” és a „*fegyveres lovag*” képében megjelenő kísérőivel. Gyónása érvénytelen volt, mert nem tanúsított őszinte bánatot a bűnei felett, ezért nem mentesült alóluk. Az Úr felszólítására felsorolta a bűneit:

„*Jaj nekem, mert nem tettem Isten parancsait, pedig hallottam és ismertem azokat!*”

¹⁰⁰ MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.2. loc. 1662/6156-1704/6156.

„Nem félttem Isten igazságosságát.”

„Alig szerettem Istent, ez az oka annak, hogy olyan kevés jót tettem.”

„Fejemtől a sarkamig kevélységbe öltöztem. (...) Kezemet és arcomat nem azért mostam, hogy tiszta legyen, hanem mert így a férfiak szépnek neveztek.”

„Számat gyakran nyitottam trágár beszédre, mert tetszeni akartam másoknak és a szívem sok mindenre vágyott, és nem ütköztem a világ részéről szégyenbe vagy helytelenítésbe.”

„Nagyon élveztem, amikor sok ember példaképnek tekintett, és figyelte, hogy mit csinálok, és utánzott.” (8-16. pont)

A bűnvallomást ítélet, majd egy horrorisztikus leírás követte arról, ahogyan a nő teste a büntetése szerint elváltozik. Őrangyala azonban közbelépett és beszámolt a lélek utolsó gondolatáról, melyben fogadkozott, hogy megjavul, és többé nem bántja meg Istent. Az őrangyal érvel még a nő fiatal korával, és irgalmat kér számára. Az ítélet szerint bár súlyos tisztulás vár rá, de az utolsó gondolata megmentette a pokoltól.

4. A látomások teológiai vonatkozásai – mennyiben tükrözik a katolikus Egyház egyéni ítélettel kapcsolatos felfogását?

Az előző fejezetekben bűnös emberek sorakoztak fel a Bíró előtt, akik nemhogy esendőségük és gyarlóságuk, de kifejezett önzésük, kártékony tetteik, gőgjük és kapzsiságuk ellenére megmenekültek, mert amit az Anyaszentegyház tanít az irgalomról, a bűnbocsánatról, és a kegyelmet közvetítő eszközökről, az megvalósul. Bár az erős képi leírások miatt emlékeztetéseket, valójában kevés jelenet végződik kárhosszúval. A legtöbb esetben valamilyen mértékű tisztulásra van szüksége a léleknek, de ez is reményt adó, egyszerre irgalmas és igazságos. Ezt a központi üzenetet szeretném a dolgozatban alátámasztani a Szentírás, és az Egyház tanításával.

A történetekben megismert lelkek nemcsak Szent Brigitta korának emberei, hanem karakterüket akár ma is felfedezhetjük önmagunkban, vagy a körülöttünk élőkben, ezért Brigitta üzenete kortalan. Fontos ugyanakkor, hogy a lejegyzésük óta eltelt hétszáz év, és figyelembe kell venni a társadalmi és teológiai fejlődést.

4.1. A látomások képei

Svéd Szent Brigitta egyéni eszkatológiáról szóló látomásaiban általában az Úrral vagy Szűz Máriával való beszélgetéssel kezdődik a jelenet, amely bevezető után meglátjuk a mennyi bíróságot, és az aktuális lelket. Más látomásokhoz hasonlóan itt sem állandóak a képek: Krisztus megjelenhet, mint Bíró, mint koronát viselő uralkodó, de úgy is, mint a Nap. A képek változékonysága mutatja, hogy nem ezen van a hangsúly. Beszélgetőtársai – az Úr, Szűz Mária, angyalok, de még a Rev.VI/52-es látomás elkárhozott öregasszonya is - rendszeresen emlékeztetik Brigittát, hogy amiket lát, nem fedik a valóságot, mert testi szemeivel, földi értelmével képek nélkül nem lenne képes felfogni a jelenetet:

„Azonban, mivel te, menyasszonyom, anyagból való testben vagy, nem úgy észlelsz és nem úgy értesz, mint egy lélek, ezért a te kedvedért el fogom magyarázni, hogy mi történt” (Rev.I/28., 1-2. pont)

„Látsz engem, de csak testi képekben. Ha a valódi formámban látnál, meghalnál a félelemtől.” (Rev.VI/52., 47. pont)

Ugyanígy jelzik számára, hogy időben látja lezajlani az egyébként egyetlen szempillantás alatt bekövetkező eseményeket, például egymás után hallotta megszólalni a

Szentháromság személyeit. Számunkra szóló üzenet tehát az, hogy az impozáns – vagy éppen undort keltő – képekkel ne foglalkozzunk. A túlvilágot leírni, felfogni nem tudjuk, analóg képeken keresztül, hasonlatokkal próbálkozhatunk, de a valóságot nem vagyunk képesek leírni.¹⁰¹

Egyes leírások ismerősek lehetnek: a palota, Krisztus, mint bíró vagy uralkodó körül összegyűlő megszámlálhatatlan angyal és szent, a palotának és lakóinak fényt biztosító Nap ismerősek lehetnek Dániel Könyvéből (Dan 7,10), vagy a Jelenések Könyvéből (Jel 20,11, Jel 21,23, Jel 22,3-5). Ugyanígy a trón mellett álló asszony képe: „*Jobbodon áll a királynő, arannyal átszőtt ruhában*” (Zsolt 45). – „*A Szűzanya mellette állt és figyelmesen követte a történeteket*” – írja Szent Brigitta (Rev.VII/13).

Az Újszövetségben újra és újra előkerülő kép Krisztus, a Bíró: „*Mindnyájunknak meg kell ugyanis jelennünk Krisztus ítélőszéke előtt, hogy ki-kik megkapja, amit testi életében kiérdemelt, aszerint, hogy jót vagy gonoszt tett-e*” (Mt 25,31, 2Kor 5,10), és gyakori az emlékeztetés a közelgő ítéletre. Az Egyház vallja, hogy halálunk pillanatában különítélet következik, és a lélek tettei alapján megkapja a fizetségét (KEK 1022), amelynek háromféle kimenete lehet: üdvösség, tisztulás, és kárhozat. Ezt a tanítást Szent II. János Pál pápa így foglalta össze:

„*Az Egyház hűségesen ragaszkodik az Újszövetséghez, a hagyományhoz, és hiszi az igazak boldogságát, akik egykor Krisztussal együtt lesznek. Úgy azt is hiszi, hogy a bűnösnek örök büntetést kell kapnia, amely abban áll, hogy Isten látásától meg lesz fosztva, valamint ennek a büntetésnek visszahatását a bűnös egész létére. Ami pedig a választottakat illeti, hiszi, lehetséges, hogy van Isten látására való előzetes megtisztulás, amely azonban mégis teljesen különbözik a kárhozottak büntetésétől. Erre gondol az Egyház, amikor a pokolról és a tisztítóhelyről beszél.*”¹⁰²

Az üdvösség az Isten létében való részesedés, „*az ismeret és a szeretet tökéletes megvalósulása*”.¹⁰³ Azonnali üdvösségre, rögtön a halála után, az jut, aki „*a megigazultság kegyelmében és Isten szeretetében hunyt el, és egészen mentes volt a bűntől és az ideig tartó büntetésektől*”.¹⁰⁴ A Rev.IV/7-9. látomás-sorozatban a Brigittát kísérő angyal megnyugtatta, hogy sok ember elég ártatlanul hal meg ahhoz, hogy azonnal Isten

¹⁰¹ GÁL 28.

¹⁰² II. JÁNOS PÁL pápa Hittani Kongregáció „*Recensiones episcoporum synodi*” levele valamennyi püspöknek, 1979. május 17., eszkatológiai kérdések, 7. pont

¹⁰³ GÁL 56-61.

¹⁰⁴ MÜLLER 502-503.

színelátására jusson, nem mindenki kerül a tisztulás helyére.¹⁰⁵ Azonban, ahogy *Gál Ferenc* írja: „...még a legtöbb jóindulatú ember is utolsó órájáig magán viseli az ösztönösség, az önzés, a hiúság, és a szeretetlenség jegyeit.”¹⁰⁶

4.2. Pozitív végkifejlet – a cél elérése vagy tisztulás

Szent Brigitta látomásaiban mind üdvösségre, mind kifejezetten kárhozatra kevés példát látunk. Leggyakoribb az éppenhogy megmenekülő, tisztítótűzre ítélt lelkek esete, illetve a kínjaik enyhítésére szolgáló eszközök felsorolása. Előtte azonban az ítélethozatal jeleneteit látjuk: jót és rosszat könyvből olvasó angyal és ördög (például Rev.VI/39. a lovag ítéletében). Az ördöggel szemben szinte jogi keresztkérdésekkel taktikázó Szűzanya, és az irgalomért esengő szentek mozgalmas képei jelennek meg olvasás közben a szemünk előtt.

„A lélek félelemtől reszketve, meztelenül állt bírāja előtt” – írja több esetben is Brigitta (például Karl a Rev.VII/13-ban). XVI. Benedek pápa a *Spe salvi* kezdetű enciklikában Platónat idézve írja: „a végső számadáskor a lelkek meztelenül állnak a bíró előtt. Ekkor már nem számít, kik voltak a történelemben, hanem csak az, hogy valójában kicsodák.”¹⁰⁷ A pápa azonban Brigittától eltérően már nem testi meztelenségként érti, hanem hogy „Az ember életre szóló döntése a halállal véglegessé válik – ez az élete áll a bíró előtt.”¹⁰⁸ Mai teológusok szerint az ítélet nem követelmény és teljesítmény összemérése, hanem az Isten iránti szeretet, vagy annak hiánya.¹⁰⁹ *Leo Scheffczyk* szerint „nem szabad földi képekkel gondolnunk a beteljesedésre”.¹¹⁰ Nem könyvekben rigorózuson vezetett jót és rosszat hallunk majd az életünkről,¹¹¹ ahogyan azt a Könyvelő-Isten képe sugallja¹¹² hanem mint *Scheffczyk* gondolja: a magatartás számít majd, ahogy Isten és a felebarátok felé megnyilvánultunk, ahogyan a hitünkről tanúságot tettünk az életünkkel.¹¹³ Az számít majd, hogy mivé alakultunk: „mennyire hasonlítunk vagy nem

¹⁰⁵ MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol. 2, IV/7, 65. pont).

¹⁰⁶ GÁL 176.

¹⁰⁷ SPE SALVI – A keresztény reményről szóló enciklika 44. pont

¹⁰⁸ SPE SALVI 45.

¹⁰⁹ MÜLLER 540.

¹¹⁰ SCHEFFCZYK 121.

¹¹¹ GÁL 156.

¹¹² FRIELINGSDORF, KARL *Istenképek. Ahogy beteggé tesznek – és ahogy gyógyítanak.* Szent István Társulat, Budapest 2019. 62.

¹¹³ SCHEFFCZYK 78.

hasonlítunk Krisztushoz”.¹¹⁴ Gerhard Ludwig Müller szerint az ítéletben az ember önmagával szembesül.¹¹⁵

Gál és Scheffczyk is azt írja, hogy Bíránk egyben ügyvédünk is, aki minden mentő körülményt figyelembe vesz, mivel egészen ismer minket.¹¹⁶ Szent Brigitta a XIV. században ezt a feladatot még az őrangyalnak vagy a Szűzanyának adta, hogy tárják az Úr elé a mentő körülményeket vagy tetteket: ünnepek előestéjén böjtölést: az őrangyal a lélek javára mondja a következőket: „*böjti napokon tartózkodott a nem megengedett munkától, bűntől, testi gyönyöröktől és kísértésektől*” (Rev.VI/39, 66. pont),¹¹⁷ szentek tiszteletét ugyanennek a látomásnak a 107. pontjában írja, hogy egy szent jelent meg, és mondta: „*Dicséret neked, Úristen, mindennek Teremtője és Bírája! Ez a lélek hűségesen tisztelt engem életében. Böjtölt a tiszteletemre, és fohászaival dicsért engem és a barátaidat.*”¹¹⁸

A földi élet végén az érdemszerzés lezárul. Véget ér a megtérés vagy a változás lehetősége.¹¹⁹ Scheffczyk továbbmegy, és a halált, mint az „egész személyt magában foglaló tettet” látja, amely életünk utolsó döntéseként nagyobb súllyal esik latba, mint bármi más döntésünk.¹²⁰

Szent Brigitta egyéni ítéletről szóló látomásainak gyakori eleme a bűnbánat őszintesége, vagy annak hiánya, és a szentgyónás fontossága. Egy ilyen látomásra hoztam példát a 3.1. fejezetben. Brigitta fia, Karl bűnös ember volt. Svéd arisztokrata, lovag, aki szeretett tivornyázni, párbajozni, és anyja életrajzírói szerint majdnem házasságtörő viszonyba került Johanna, nápolyi királynővel.¹²¹ Olyan ember volt, akit az ítéletéről szóló látomás szerint a saját őrangyala is könnyen bűnre hajló akaratú emberként jellemzett.¹²² Nem sok jót várnánk számára a túlvilágon. Megmenekülése azonban vigasztaló lehet minden hívő ember számára: bűneink jó gyónás révén eltörlődhetnek, illetve az élő szeretteinkért végzett ima megmentheti a lelküket, ha a kapott kegyelem bűnbánatra indítja őket. Érdeemes azonban közelebbről is megvizsgálni a kapcsolódó teológiai vonatkozásokat. Hogyan vélekedik tehát a katolikus Egyház a kulcsfontosságú elemekről?

„*Ha elbukott a bűn által, sietett gyorsan meggyóni.*” – mondta Karlról az angyal (Rev.VII/13, 33. pont). Franz-Josef Nocke levezeti, hogy a bűnbocsánat témájában történt

¹¹⁴ GÁL 156.

¹¹⁵ MÜLLER 541.

¹¹⁶ SCHEFFCZYK 119, GÁL 157.

¹¹⁷ MORRIS-SEARBY, Vol.3., 66. pont, 86.

¹¹⁸ MORRIS-SEARBY, Vol.3., 107. pont, 89.

¹¹⁹ GÁL 155 és 184.

¹²⁰ SCHEFFCZYK 73-75.

¹²¹ ANDERSON, 110. old.

¹²² MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.3., VII/13., 33. pont, 230.)

egy jelentős fejlődési folyamat az Egyházban: a korai kereszténység idején a keresztelekor és a halálos ágyon, esetleg egy alkalommal az életében, hosszú, nyilvános vezeklés után kaphatott feloldozást a keresztény ember a bűnei alól. Később kialakult a fülbegyónás gyakorlata, és a hívőnek lehetősége lett súlyos bűneit azonnal meggyónni és feloldozást kapni élete során többször is.¹²³ Karl a XIV. században tehát már élhetett ezzel a lehetőséggel. Sőt, már a XI. századra kialakultak a pénz-alamizsna, a helyettesítő vezeklés és az együtt-vezeklés fogalmai, amelyek nemcsak a bűnös, hanem más ember számára is megválthaták az ideigtartó büntetéseket.¹²⁴ Az angyal erre a gyakorlatra hivatkozik, amikor az ördög összegyűjtött bűn-listáinak megsemmisülését indokolja az anya könnyeivel, imáival és karitatív munkájával, alamizsnálkodásával (38., 43., 50., és 53. pont). Brigitta jócselekedeteinek kegyelmi adománya a fia őszinte bűnbánata lett.

Sem a látomás, sem az életrajzi könyvek nem írják, hogy milyen gyorslefolysú betegség végzett a férfival, de azt sejtetik, hogy a ő maga és a környezete is a felépülésére számított, ezért az életmódváltásról szóló fogadalma őszinte lehetett. Tökéletes bánata, Krisztus szolgálatára tett fogadalma, alapos gyónása személyes tetteként beteljesítette az anya jótékonyága révén kapott kegyelmet a megtérésre.

A bűnbánó tehát először a lélek fájdalmával bánkodik a bűne fölött, megutálja azt, és megfogadja, hogy többé nem vétkezik (KEK 1451). A bűn azonban kárt okozott, amit jóvá kell tenni. A gyónásban kapott feloldozás a bűnt elveszi (KEK 1459), azonban „*nem szünt meg minden jogtalanságot, melyet a bűn okozott*” (DH1712), ezért még szükség van jóvátételre, elégtétel adásra, vezeklésre. Az elégtétel lehet imádság, följajlás, irgalmas cselekedet, szolgálat, önmegtagadás, áldozatvállalás (KEK 1460). Ha a hívő ezt nem tudja elvégezni a földi életében (például azért, mert csak a halálos ágyán tért meg), akkor halála után a tisztítóhelyen ad elégtételt.¹²⁵

Ez a túlvilági elégtétel csökkenthető az Egyház búcsúi, mások közbenjáró imái, és a szentek erényei által. Karl esetében ezek a kegyelmi eszközök is elhangoznak, mint a túlvilági tisztulásának idejét csökkentő tényezők. A részleges vagy teljes búcsú elnyerhető ugyanis önmagunk vagy egy elhunyt javára a KEK 1471-es pontja szerint „*a már megbocsátott bűnökért járó, ideigtartó büntetések elengedése*”. Erre azért van szükség, mert KEK 1472 szerint a bűn nemcsak az örök életre tesz alkalmatlanná, hanem a

¹²³ NOCKE, Franz-Josef, *Részletes szentségtan* in: SCHNEIDER, Theodor [szerk.], *A dogmatika kézikönyve*, Vigilia Kiadó, Budapest 2002, 331-332.

¹²⁴ NOCKE 334.

¹²⁵ NOCKE 334.

teremtményekhez való rendetlen ragaszkodást növeli, ezért a léleknek tisztulásra lesz szüksége.

Karl ítéletében a családja jeruzsálemi zarándoklatára hirdetett búcsú vált fontos tényezővé: őszintén készült rá, és nagy erőfeszítéseket tett az utazás előkészületeire (64. pont). Korai halála miatt végül nem tudott elmenni, de a zarándoklat utáni vágya elegendőnek bizonyult, hogy elnyerje az Egyház által a jeruzsálemi zarándoklatért járó teljes búcsút. Órangyala szerint továbbá a férfi szívesen meghalt volna Krisztus lovagjaként egy Szentföldért vívott kereszteshadjáratban (65-66. pont). Ezt a túlvilági ítéletében a szeretet cselekedetének számították be. Mindezek együttes hatásaként bűnei és azok következményei egyaránt eltörlődtek a halálos ágyán, és üdvösségre juthatott, amint azt őrangyala magyarázatából megtudtuk: *„mindazok megmenekülnek a pokoltól, akik őszintén bánják bűneiket, szabad választásukkal követik Isten akaratát, és teljes szívükből szeretik Istent, elnyerik a kegyelmét.”* (68. pont) Ezért hangozhat el a látomás során a legszebb mondat, amikor Krisztus a következőt mondja Karl lelkének: *„Jöjj, választottam.”* (74. pont)

A bűnbánathoz való viszonyulásra, a pénz-alamizsnára és a helyettesítő-vezeklésre a többi idézett látomásban is láthatunk példákat. A 3.2. fejezetben szereplő lovag történetében (Rev.VI/39 és 40) is egy halálos ágyon tett bűnbánatot látunk, illetve ahogy jószándékú emberek jótettei enyhítették a férfi büntetését. A 3.3.-as fejezet nagymamája viszont (Rev.VI/52) képmutató módon, bánat nélkül, és pusztán a pokoltól való félelemből cselekedett, tetteinek felszínessége és az Isten-szeretet hiánya miatt böjtölése és alamizsnálkodása nem vált javára (73-74. pont). Az életét valójában nem akarta megváltoztatni vagy jobbítani, mindössze a következményeket szeretne volna elkerülni. Esete tehát okulásunkra szolgál: Istent nem lehet látszólagos cselekedetekkel becsapni, sem az igazságosságát elkerülni. Az ugyanabban a látomásban szereplő unoka halálos ágyon tett fogadalma, és tökéletes bánata viszont megmentette annak lelkét. A 3.4.3. fejezet hiú leánya (Rev.IV/51) szintén az érvénytelen gyónása és a tökéletlen bánata miatt nem mentesült teljesen a bűnei következményei alól, bár utolsó gondolata a kárhozattól végül megmentette.

Míg a 3.2. fejezet lovagjának voltak jóakarói, addig egy másik, a dolgozatban korábban nem említett látomás, Rev.VI/10 tisztítótűzben szenvedő nemesemberének rokonai nem voltak hajlandóak jótettekkel segíteni rajta.¹²⁶ Az ismerősök Brigitta

¹²⁶ MORRIS-SEARBY, Vol.3., 28-31., és ANDERSON 43-44.

látomásán keresztül egy listát kaptak a Szűzanyától, hogy mi mindent kellene tenniük az elhunytért: hozományt adni házasulandó vagy kolostori életet választó nőknek (ellensúlyozandó a bűnös férfi életében megnyilvánult kéjvágyat), torkossága miatt koldusokat etetni, büszkesége miatt koldusok lábát mosni, hanyag hite miatt szentmisét felajánlani és kegyhelyeket látogatni, és így tovább. A Rev.VI/21-es folytatólagos látomásból¹²⁷ azonban megtudjuk, hogy az örököseit csak a férfi vagyona érdekelte, és nem bántódtak a halála miatt. Végül a Szűzanya szánta meg a lelket, és kérte Fiát, hogy legyen irgalmas, mert a férfi életében minden nap imát mondott a tiszteletére (10-es pont). Az Úr drága édesanyja kedvéért mérsékelte a lélekre kirótt tisztulási szenvedést.¹²⁸

Ennél pozitívabb eredménnyel végződik a 3.4.2. fejezetben említett három darabból álló látomásciklus (Rev.IV/7-9), ahol a Szűzanya által felmutatott „pici templomban” emberek imádkoztak az elhunytért, illetve feltehetőleg a vörös stólás férfi teendőlistáját is végrehajtották, mert nem követte további látomás a jelenet. Ez a lista is a bűnök ellentettjét várta el a jószándékú rokonoktól: szentmisék felajánlása, misére járás, koldusok megvendégelése, lábmosás, hozomány biztosítása. Feltételezhetjük, hogy a feladatok kétirányúak voltak: egyrészt szóltak az elhunyt túlvilági szenvedésének csökkentésére. Másrészt mivel nem könnyen végrehajtható egyszeri, hanem nagyszámú, vagy heti rendszerességgel elvégzendő tettekről volt szó, lehetetlen, hogy az örökösök, ismerősök számára a végrehajtás ne járt volna elgondolkodtató, életmód-váltásra indító, életszentség felé vezető hatással.

A vezeklések, gyónás, bűnbánat hatását tehát az egyház is vallja és közvetíti. Láthatjuk azonban a leírásokban az utalásokat a szentek tiszteletére, és a Szűzanya érdemeire is, mint mentesítő tényezőket. Nocke szerint az egyház kegyelmi kincsestárnak tekinti Krisztus kínszenvedését, és a szentek vértanúságát, amely a hívek üdvösségét segíti.¹²⁹ A KEK1477 tanítja Szűz Mária és a szentek imáinak értékét.¹³⁰

¹²⁷ MORRIS-SEARBY, Vol.3, 46-47.

¹²⁸ Más látomásokban is visszatérő elem, hogy az Úr és az Édesanyja között nagy szeretet van, és Jézus mindig enged Anyja kérésének, például idézet a Rev.VI/39-ből: „Legdrágább Anyám, ha igazságosságomat egy ördögtől sem tagadom meg, hogyan tagadhatnám meg téled, aki az én Anyám és az Angyalok Úrnője vagy?” (39. pont). Ugyanennek a látomásnak egy másik szakaszában szintén a Szűzanyának feleli az Úr: „Semmit sem tagadok meg téled, mert te vagy az Irgalom Anyja, aki mindenki számára kegyelmet keres és talál, és vigasztalást visz.” (Rev.VI/39. 92. pont) (MORRIS-SEARBY, Vol.3.)

¹²⁹ NOCKE 334.

¹³⁰ „Ezenkívül [utalás KEK1476-ra Jézus Krisztus keresztdozatának értékére] e kincshez tartozik az a valóban mérhetetlen megszámlálhatatlan, kimeríthetetlen és mindig új érték is, amellyel Isten színe előtt a Boldogságos Szűz Mária és az összes szentek jócselekedetei és imádságai rendelkeznek.”

Joseph Ratzinger kifejti, hogy a szentek közbenjárásakor a behelyettesítő szeretet működik, amely átlépi a halált és összefogja a *communio sanctorum*-ot.¹³¹ „A misztikus test halálon innen és túl is összetartozik a fön keresztül egymással” – írja Gál Ferenc.¹³² XVI. Benedek pápa a *Spe Salvi* kezdetű enciklikájában arról ír, hogy a szeretet összeköti az élőket és a holtakat, képesek vagyunk tenni egymásért, ajándékozni és elfogadni.¹³³ Fontos megjegyzése azonban, hogy az imák és búcsúk hatásáról ugyan meg van győződve az Egyház, azonban mértékük nem ismert.¹³⁴ Szent Brigitta történeteinek központi üzenete igaz: szentmise felajánlásával, imával, jócselekedetekkel segíthetjük elhunyt szeretteinket, ez ösztönzőleg kell hasson imádságunkra. Azonban nincs számokban és mértékekben kifejezhető arányszám arra, hogy mennyivel és mikor csökken a tisztulásuk hossza.

A katolikus Egyház vallja a tisztulás lehetőségét azok számára, akikről IV. Jenő pápa így ír: „Isten szeretetében haltak meg, mielőtt még a bűnbánat méltó gyümölcseivel eleget tettek volna bűneikért és mulasztásaikért” (DH1304). Ezért tekinthetjük úgy a purgatóriumba került lelkeket, mint akik pozitív végkifejlettel elérték céljukat, igaz egy közbülső tisztulási folyamaton keresztülmenve. Pawel Makoska szerint már a középkorban megindult az a gondolkodás, amely a halál utáni tisztulás kérdésében a *hely* helyett a *folyamatra* helyezi a hangsúlyt, azaz már nem az a kérdés, hogy hol van a purgatórium és hogyan néz ki, hány fokozata van és hasonló, hanem egy közelebbről nem meghatározott folyamat során következik be a tisztulás. Ezzel együtt fokozatosan kikerült a közgondolkodásból a tűz képe is.¹³⁵ Gál Ferenc szerint a végső célja felé tartó ember a lényeges a túlvilágról alkotott fogalmainkban, nem pedig az, hol és hogyan néz ki a halál utáni lét.¹³⁶

4.3. Negatív végkifejlet – a cél elvesztése

Szent Brigitta a Rev.IV/7-es látomásában egy hosszú leírást ad a poklóról és a tisztítóhelyről. A látomás 49-75. pontjáig tartó leírásban¹³⁷ egy angyal ismerteti vele, amit

¹³¹ RATZINGER, Joseph, *Végidő. A halál és az örök élet kérdése*. Jel Kiadó, Budapest 2017, 239-240.

¹³² GÁL, 179.

¹³³ SPE SALVI, 48.

¹³⁴ GÁL, 179.

¹³⁵ MAKOSKA, Pawel, *The Roman Catholic Church's Late Medieval Teaching on Eschatology as the Basis for Visual Catechesis* in: *Rocznik Teologii Katolickiej* 18 (2019)

¹³⁶ GÁL, 22.

¹³⁷ MORRIS-SEARBY, Kindle, Vol.2, loc.757/6156 — 778/6156.

az egyes helyekről tudnia kell. A kemenceként égő pokol, és a három-fokozatú purgatórium képe előkerül más misztikusok, például Római Szent Franciska látomásában is.

Az örök szenvedés, a kárhozat lehetősége nehezen befogadható tanítás. Leo Scheffczyk *Theilhard de Chardin*-t idézi mondván: „*Istenem, egyetlen titok sem sérti meg fájdalmasabban emberi nézeteinket, mint az elkárhozás titka*”.¹³⁸ Az evangélium azonban egyértelműen beszél róla, nem tehetünk úgy, mintha nem létezne: „*Távozzatok szíнем elől, ti átkozottak, az örök tűzre, amely az ördögnek és angyalainak készült*” (Mt 25,41) Scheffczyk erre mondja: „*Ugyanaz az Újszövetség, mely Isten szeretetét hirdeti, nem riad vissza attól, hogy az örök kárhozatról szóljon*”.¹³⁹ Ez nem „*pusztán pedagógiai célú ijesztgetés*” írja Hans Urs von Balthasarra hivatkozva Görföl Tibor.¹⁴⁰ Azonban a modern teológia elmozdult a középkori kínszások képeitől (mint az öregasszonyról szóló leírás a Rev.VI/52-es látomásban), és ahogy a tisztítóhelynél, úgy a kárhozat esetében sem helyként beszélünk a pokolról. Nocke úgy fogalmaz, hogy a teológia személyes kategóriákkal helyettesítette a korábban tűzként és kínszásként leírt poklot és purgatóriumot, de ma már inkább belső történetét értünk alatta.¹⁴¹ A Tanítóhivatal világosan fogalmaz: „*Sem a Szentírás, sem a teológusok nem nyújtanak elég világosságot ahhoz, hogy a halál után bekövetkező életet helyesen lehessen ábrázolni*” (DH4648).

Gál Ferenc mindkét szélsőségtől óv: naivitásnak hívja a „*kemence*” és a „*tüzes tó*” képeit, azonban szerinte elveszhet a kárhozat büntetés mivolta, ha jelképesen, önmarcangolásként értelmezzük.¹⁴² Szerinte nem pusztán hiány vagy veszteség, hanem kifejezetten büntetés, amit az elkárhozott egyéni módon kap, ahogy a bűnei is egyediek voltak.¹⁴³

A tisztulásra úgy tűnik, nincs jobb analóg képünk, mint a tűz, bár elképzelésünk az értelmére és a mikéntjére változott a középkor óta. Szent Brigitta még valóságosan, fizikailag égető tűzként írta le. XVI. Benedek pápa azonban már úgy véli, hogy a „*tűz maga Krisztus, a Bíró és Üdvözítő*”.¹⁴⁴ Az ítélet a találkozás, amelyben minden hamisság és hazugság eltűnik, önmagunkká válunk, szembesülünk a tisztátalanságunkkal, és ez okozza a fájdalmat.¹⁴⁵ Hans Urs von Balthasar szerint a Jézussal való találkozás a

¹³⁸ SCHEFFCZYK, 161.

¹³⁹ SCHEFFCZYK, 162.

¹⁴⁰ GÖRFÖL Tibor, *Isten és a valóság. Teológiai kisesszék.* L'Harmattan Kiadó, Budapest 2016., 52.

¹⁴¹ NOCKE 486.

¹⁴² GÁL, 190.

¹⁴³ GÁL, 191.

¹⁴⁴ SPE SALVI, 47. pont

¹⁴⁵ SPE SALVI, 47. pont

tisztítótűz eseménye, amikor az emberben tudatosodik a személyes életszentségének a hiánya.¹⁴⁶ Ratzinger költőibben fogalmaz:

„A hit központi igénje megment – ám ez az alapdöntés legtöbbszörben sok széna, fa és szalma alatt rejtőzik, csakis fáradtságosan tekint ki az önzés rostélya mögül, amelyet az ember maga nem képes felszámolni. Az Úrral való találkozás ez az átalakulás.”¹⁴⁷

Az Istennel való találkozás tehát az ítélet, és az Ő bírása vagy elvesztése az üdvösség vagy a kárhozat, nem pedig konkrét helyek.¹⁴⁸

„Az igazságosság megköveteli, hogy, a jutalom megfeleljen törekvésünk irányának, s a büntetés, illetve a cél elvesztése is azt a hiányt tükrözze, amelyet a bűnös élet okozott.”¹⁴⁹ Igazságtalanság lenne Isten részéről megjutalmazni azokat, akik nem keresték a célt.”¹⁵⁰

„Lehetnek emberek, akik az igazság akarását és a szeretetre való készséget teljesen lerombolták magukban. Emberek, akikben minden hazugsággá lett, emberek, akik gyűlöletben éltek és a szeretetet kiírtották magukból.”¹⁵¹

Lényegében ezt látjuk a 3.4.1. fejezet Rev.I/28-as látomásának elkárhozott férfiánál: három felkiáltásában nincs megbánás, csak önsajnálat és Isten vádolása: „Átkozott legyen, aki nekem testet és lelket adott!” Magatartása ellentétben áll a Rev.IV/7-9-es látomás bűnös lelkével, aki legalább az ítéletkor belátta a tettei súlyosságát:

„Jaj nekem, mert oly kevésbé szerettem Istent azért a sok erényért és kegyelemért, amit adott nekem. Jaj nekem, másodszor, mert nem féltem Isten igazságosságát, amennyire kellett volna. Jaj nekem harmadszor, mert bűnös testem és húsom gyönyörét kerestem. Jaj nekem, negyedszer, minden világi gőgömért és gazdagságomért. Jaj nekem, ötödször, hogy valaha is szemet vetettem rátok, Louis és Johanna!” (IV/7, 45-46).

Hozzá hasonlóan a Rev.IV/51-es látomás hiú leánya is legalább az ítéletkor belátta bűneit és helytelen motivációit. Ez utóbbi kettő léleknek sikerült megmenekülnie a legrosszabbtól, mert valami kis jó maradt bennük, és földi életük utolsó pillanataiban őszinte bűnbánatot gyakoroltak, ezért nem vesztek el. Amint azt a *Spe salvi* enciklika is

¹⁴⁶ SCHEFFCZYK, 143.

¹⁴⁷ RATZINGER, *Végidő*. 237-238.

¹⁴⁸ GÁL, 23-24.

¹⁴⁹ GÁL, 77.

¹⁵⁰ GÁL, 81.

¹⁵¹ SPE SALVI, 45.

írja: „A legtöbb emberben – föltételezhetjük – lényé mélyén megmarad a végső és legbelső nyitottság az igazság, a szeretet, Isten iránt”.¹⁵²

A Rev.VI/39-es látomás lovagja élete végén bűnösségét elismerve és irgalmat kérve így imádkozott a Szűzanyához:

„Te vagy az Irgalom Anyja, aki a szenvedők iránt irgalmas vagy. Méltatlan vagyok arra, hogy Fiadhoz esdjek, mert bűneim számosak és súlyosak, és nagy haragra ingereltem Őt, mert a saját gyönyöreimet kerestem és jobban szerettem a világot, mint Teremtő Istenemet. Ezért hozzád könyörgök, irgalmazz nekem, mert te senki könyörgését nem utasítod el”. Ezután a haldokló fogadkozott, hogy megjavul, ha élhet még, és Isten akaratát fogja követni.¹⁵³
(49-51. pont)

A Rev.VI/52-es látomás három generációs családtörténetéből a leány utolsó, megtérő gondolata a következő volt: „Uram, hiszem, hogy Te vagy az én Istenem. Szűz fia, keserves szenvedésed érdemeiért irgalmazz nekem! Bárcsak lenne időm, hogy megjavítsam az életem!” (111. pont)¹⁵⁴

A Rev.I/28-as kárhozottal kapcsolatban érdemes hozzátenni a bukásához vezető utat: a látomáshoz fűzött magyarázat szerint a férfi szubdiakónus volt, aki hamis felmentéssel felségül vett egy gazdag lányt. Mivel tettét nem bánta meg, és még az ítélet során sem irgalmat kért, hanem átkozódott, ezért a magatartására teljesen igaz, amit Gál Ferenc ír:

„...itt valóban az erkölcsi rend felborításáról van szó, nem véletlen botlásról. A halálos bűn nem tévedés, nem gyerekes csínytevés, hanem tudatos sértés vagy mulasztás... A kárhozat csak azt éri, aki visszautasította az irgalmat. A kárhozat olyan bűnökért jár, amelyekben benne van a megátalkodottság, vagyis ahol az ember egész személyes szabadságával a rossz mellett döntött, és nem is hajlandó felülvizsgálni álláspontját.”¹⁵⁵

Megátalkodottságában egész személyiségevel száll szembe Istennel.¹⁵⁶ Nincs mentő körülmény a tetteire, szemléletére, mert ha lett volna ilyen Isten alkalmazná, hogy irgalmat gyakoroljon fölötte.¹⁵⁷ Ez el is hangzik a látomásban a Szentléleknek tulajdonított mondatban: „Átkutattam e szív minden szegletét, hátha látok benne egy kis gyengédséget

¹⁵² SPE SALVI, 46.

¹⁵³ MORRIS-SEARBY, Vol.3., 85.

¹⁵⁴ MORRIS-SEARBY, Vol.3., 112.

¹⁵⁵ GÁL, 184.

¹⁵⁶ GÁL, 185.

¹⁵⁷ GÁL, 189.

és irgalmasságot, de olyan hideg, mint a jég, és olyan kemény, mint a kő. Nincs vele dolgom.” (Rev.I/28). Ezért hangozhat el a látomás rettenetes mondata: *„Az isteni igazság számára az, ha mindörökre ki van tiltva a királyságodból és örömödből”* (Rev.I/28, 6. pont)

A kárhozattal kapcsolatban szóba kell még hozni a jelenetek egy elmaradhatatlan szereplőjét: az ördögöt. Szent Brigitta *„irigységgel és égő haraggal”* teli, az *„etióp”* szóval körülírt fekete alakként írja le (Rev.IV/7, 4. pont). Bár Karl ítéletében komikusnak tűnhet a bosszankodása,¹⁵⁸ de az is kiderül a látomásokból, hogy nem lebecsülendő ellenfél. A Szűzanyával szemben azonban tehetetlen, mert ő bátran szembeszáll a gonosszal: *„Fiam, vitatom ennek a démonnak az igazságát”* (38. pont), és parancsol neki: *„Parancsolom neked, ördög, hogy válaszolj a három kérdésre, amit felteszek neked”* (Rev.VI/39, 41. pont) Az ördög pedig, kénytelen válaszolni, és elszenvedni a vereséget.

Ha nem is Brigitta leírásainak antropomorf alakjában kell is elképzelnünk, az Egyház elismeri a létezését. Ferenc pápa így ír róla:

*„A „gonosz” nem elvont értelemben a rosszat, hanem „a gonoszt” jelenti. Személyt jelent, aki gyötör bennünket. Ne gondoljuk tehát, hogy az ördög mítosz, kép, szimbólum vagy pusztán gondolat. (...) gyűlölettel, a szomorúsággal, az irigységgel és a többi rosszasággal mérgez meg.”*¹⁵⁹

Ugyanennek a pontnak a lábjegyzete szerint VI. Pál pápa így jellemzi az ördögöt: *„önmagából kifordult és kiforgató szellemi élőlény. Rettenetes valóság”*.¹⁶⁰

Egy olyan szellemi lényről van tehát szó, aki gyűlöli az embert. Brigitta egy látomásban a démon ezt mondja Krisztusnak egy bűnösről: *„A te angyalod és én magam követtük ezt a lelket a kezdetektől a végig”*.¹⁶¹ Ezzel kapcsolatban a Tridenti Zsinat, az utolsó kenet szentségéről szóló tanításában szerepel információ: *„ellenségünk az egész életen át keresi az alkalmat”,* hogy ártsen, de különösen az életünk végén (DH1694). Ezért

¹⁵⁸ (A bűnök felolvasását az ördög) *„Azonnal el akarta kezdeni, de abban a pillanatban elkezdett kiabálni és vonyítani, és örülten keresgélt magában, a fejében és minden tagjában, ami csak volt neki. Egész lényében reszketni látszott és teljes megdöbbenéssel kiáltotta: „Jaj és nyomorúság! Elveszett a munkám, amin oly régóta dolgoztam!”* (MORRIS-SEARBY, Vol.3. Rev.VII/13. 35. pont). Később: *„Ezekre a szavakra az ördög úgy ordított, mintha elvesztette volna az eszt.”* (uo. 41. pont) *„Az ördög nagy jajgatással és kiabálással válaszolt, mint egy örült.”* (uo. 49. pont) MORRIS-SEARBY, Vol.3. Rev.VII/13-as látomás. Egy másik látomásban egy komikusnak ható párbeszédet ír le Szent Brigitta: (Szűz Mária az ördögnek mondja) *„Hát nem őrzöd a könyveidet? Hogyan lehetséges, hogy amit beleírtál, mind eltűnt?”* Az ördög visítva válaszol neki: *„Mert kijátszottál engem!”* (Rev.VI/39-es látomás, MORRIS-SEARBY, Vol.3. 86. old. 70-71. pont).

¹⁵⁹ FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*. 160-161. pont, 84.

¹⁶⁰ GAUDETE ET EXSULTATE, 121. lábjegyzet, 84.

¹⁶¹ MORRIS-SEARBY, Vol.3., 82., Rev.VI/39. 1-3.

is látta szükségesnek a Szűzanya a Karl haláláról szóló látomásban, hogy védelmezze a haldoklót (Rev.VII/13).¹⁶²

4.4. Igazságosság és irgalmasság

Svéd Szent Brigitta egyéni eszkatológiáról szóló látomásai összességében reményt hordoznak. Sok száz évvel ezelőtt élt emberek sorsának beteljesülését, célba érésüket látjuk, amelynek során feltárul katolikus hitünk gazdagsága. Brigitta leírásait olvasva élővé válik a katolikus Egyház tanítása bűnről és kegyelemről, túlvilági életéről, közbenjárásról. Életünk tetteinek következménye lesz, amelyről XVI. Benedek pápa így ír:

„Isten ítélete remény, mert amennyire igazságosság, annyira kegyelem. Ha merőben kegyelem volna, mely jelentéktelenné tesz minden földi történetet, Isten adósunk maradna az igazságosság kérdésével (...) Ha pusztán igazságosság volna, akkor végső soron mindnyájunk számára csak félelmet jelenthetne.”¹⁶³

Ettől szép a katolikus Egyház tanítása, hogy az igazságosság és a kegyelem egyensúlyát hirdeti, és Brigitta látomásaiban mindez korunk embere számára is megfoghatóvá, elképzelhetővé válik. Nem szavak, fogalmak, gondosan megfogalmazott hittételek állnak az olvasó előtt, hanem képszerűen elképzelhető jelenetek, amelyek így közelebb kerülhetnek hozzá. A XXI. században, amikor a keresztény tanítások távol kerültek az emberek gondolkodásától, a laikusok hitismerete meggyengült, és kevés az érdeklődés a vallás iránt, akkor talán a misztika lehet az, ami segítheti az Egyházat a figyelem újbóli felkeltésében. Ennek a tétje óriási, amit fejezetet záró gondolatként XVI. Benedek pápától idézek:

„Ha a keresztények számára nem világosan biztos, hogy miben áll az „örök élet” szavak jelentése, akkor szertefoszlanak az evangélium ígéretei és a teremtés s a megváltás értelme, a földi élet pedig elveszíti minden reményét.”¹⁶⁴

¹⁶² A halálos ágy körül ólálkodó démonokról más misztikus szentek is írnak, például Szent Faustina.

¹⁶³ SPE SALVI, 47.

¹⁶⁴ RATZINGER, 271.

5. Összefoglalás

Hogyan vélekedjünk tehát a Revelationes-ről? Svéd Szent Brigitta személyét és a Revelationes-t is századokon keresztül minden egyházi vizsgálat ortodoxnak, hithűnek találta, és még a legutóbbi idők pápái, Szent II. János Pál pápa, és XVI. Benedek pápa is pozitívan nyilatkoztak róla, azaz leírásai általánosságban megfelelnek az Egyház tanításának. A kiválasztott részek alátámaszthatóak az Egyház tanításával, az üzeneteket sikerült párba állítani a megfelelő enciklikákkal és tanításokkal.

A teológiai fejlődést is figyelembe véve (a túlzottan antropomorfizált leírások miatt) a híveknek érdemes fenntartással olvasni ezeket az izgalmas, színes leírásokat, de üzenetértékük hasznos lehet azért, hogy olvasmányosságuk miatt valószínűbben olvassa el ezeket egy laikus hívő, mint egy enciklikát.

Az egyéni eszkatológiáról szóló brigittai látomásokban emberi történeteket látunk, akikben magunkra ismerhetünk, és ez segíthet saját bűnösségünk felismerésében. Korunkban különösen igaz, hogy Isten mindent megbocsátó szeretetének vigasztaló tudata miatt hajlamosak vagyunk megfedkezni Isten igazságosságának ugyanakkora valóságosságáról. Ha eltekintünk az antropomorf leírásoktól és a számszerűsített büntetésektől, akkor az olvasó lelkiismeretét megindíthatja, ha észreveszi a fiatal lány önvádjában a celebek vagy influenzaszerek szavait, vagy ha felfigyel a leírásokon keresztül önmaga hanyagságára a bűnbánatban, az Isten és a felebarát iránti szeretetben.

Elgondolkodtató lehet, hogy miként változtatná meg Istenhez, felebaráthoz, bűnhöz való viszonyulásunkat, ha vétkeink vezeklése nem a leggyakrabban kirótt három Miatyánk elmondásából álló penitencia lenne, hanem harminc koldus vendégül látása, vagy harminc hajléktalan lábának megmosása, vagy egy ismeretlen hajadon nő esküvői költségeinek átvállalása, amint azt Brigitta látomásai sugallják.

Vigasztaló felismerésekre juthat az olvasó Isten túlradó szeretetéről, amikor a halálos ágyon ellenségének megbocsátó ember, vagy az utolsó gondolatával Isten iránti szeretetéről valló fiatal lány történetében az Egyház által tanított isteni megbocsátást látjuk. Brigitta számára többször hangsúlyozza az Úr, hogy ezeket a képeket nem a kortársai feletti ítélkezésre kapta vagy szórakoztatásra, hanem minden idők emberének okulására Isten irgalmasságáról és igazságosságáról. Bár hétszáz év telt el Brigitta halála óta, leírásainak mondanivalója időtálló: most 2022-ben is magunkra és kortársainkra ismerhetünk hiúságainkban, kevélységünkben, Isten és a felebarát iránt elégtelen szeretetünkben, lanyha bűnbánatunkban, ritka gyónásainkban.

6. Irodalomjegyzék

BIBLIA, Szent István Társulat, Budapest, 2018.

ANDERSSON, Aron, Saint Bridget of Sweden, Catholic Truth Society, London, 1980.

DENZINGER, Heinrich-HÜNERMANN, Peter, *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, Örökmécs Kiadó, Bátonyterenye, Szent István Társulat, Budapest, 2004.

DIÓS, István, *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, Szent István Társulat, Budapest, 2020

DIÓS, István, *Szettek élete*. I. kötet, Második, bővített, átdolgozott kiadás, Szent István Társulat, Budapest 2002.

FERENC pápa, *Gaudete et Exsultate. Örüljetek és ujjongjatok kezdetű apostoli buzdtása*, Szent István Társulat, Budapest, 2018.

FRIELINGS DORF, Karl, *Istenképek – Ahogy beteggé tesznek – és ahogy gyógyítanak*. Szent István Társulat, Budapest 2019.

FOGELQVIST, Ingvar, *Apostasy and Reform in the Revelations of St. Birgitta*, Almquist and Wiksell International, Stockholm, 1993.

GÁL Ferenc, *Az örök élet reménye*. Szent István Társulat, Budapest, 1975.

GÖRFÖL Tibor, *Isten és a valóság. Teológiai kisesszék*. L'Harmattan Kiadó, Budapest 2016.

HELLSTRÖM, Hans, *Svéd Szent Brigitta. Európa ismeretlen védőszentje*, Magyar Kurir, Budapest, 2021.

JEDIN, Hubert, *A zsinatok története*, Ecclesia Kiadó, Budapest 2009.

KÖRÖSINÉ MERKL Hilda, *Szent Brigitta. Mennyei kinyilatkoztatások*, Kairosz Kiadó, Budapest, 2016.

KRÁNITZ Mihály, *Alapvető hittan*. Szent István Társulat, Budapest 2015.

MORRIS, Bridget, *St Birgitta of Sweden*, Studies in Medieval Mysticism Vol.1., The Boydell Press, Woodbridge, 1999

MORRIS, Bridget-SEARBY, Denis, *The Revelations of St. Birgitta of Sweden*, Volume 1-4, Oxford University Press, Kindle edition, 2012.

MÜLLER, Gerhard Ludwig, *Katolikus dogmatika a teológia tanulmányozásához és alkalmazásához*, Kairosz Kiadó, Budapest, 2007.

NOCKE, Franz-Josef, *Részletes szentségtan* in: SCHNEIDER, Theodor [szerk.], *A dogmatika kézikönyve*, Vigilia Kiadó, Budapest 2002.

PUSKÁS Attila, *A kegyelem teológiája*, Szent István Társulat, Budapest, 2007.

RATZINGER, Joseph, *Spe Salvi. XVI. Benedek Pápa enciklikája a keresztény reményről.* Szent István Társulat, Budapest 2008.

RATZINGER, Joseph, *Végidő. A halál és az örök élet kérdése.* Jel Kiadó, Budapest 2017.

SAHLIN, Claire, *Svéd Szent Brigitta. Európa ismeretlen társvédőszentje,* Bába Kiadó, Szeged, 2008.

SAHLIN, Claire, *Birgitta of Sweden and the Voice of Prophecy, Studies in Medieval Mysticism Vol3.,* The Boydell Press, Woodbridge, 2001

SCHEFFCZYK, Leo-ZIEGENAUS, Anton, *A teremtés jövője Istenben. Eszkatológia,* Szent István Kiadó, Budapest, 2008.

STOFFREGEN PEDERSEN, Kirsten, *Bridgettines,* Private publication, Jerusalem, 2003.

TJADER, Marguerite, *The Most Extraordinary Woman in Rome,* Generalate House – Sisters of St Bridget, Rome, 1987.

Tanulmányok:

FREDERIKSSON, Anna: *Challenging and Championing St Birgitta's Revelations at the Councils of Constance and Basel,* in: OEN Maria H. [szerk.], *A Companion to Birgitta of Sweden and Her Legacy in the Later Middle Ages,* Brill's Companies to the Christian Tradition 89, 2019, 103-131.

LUONGO, F. Thomas: *God's Words, or Birgitta's?, Birgitta of Sweden as Author,* in: OEN Maria H. [szerk.], *A Companion to Birgitta of Sweden and Her Legacy in the Later Middle Ages,* Brill's Companies to the Christian Tradition 89, 2019, 25-53.

MAKOSKA, Pawel, *The Roman Catholic Church's Late Medieval Teaching on Eschatology as the Basis for Visual Catechesis* in: *Rocznik Teologii Katolickiej* 18 (2019)

OEN, Maria H., *Sight, Body and Imagery in the Visionary Experiences of Birgitta,* in: GEJROT, Claes-AKESTAM, Mia-ANDERSSON, Roger [szerk.], KVHAA Konferenser 82, *The Birgittine Experience. Papers from the Birgitta Conference in Stockholm 2011,* The Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities, Stockholm 2013, 229-241.

PILTZ, Anders, *Birgitta and the Bible,* in: OEN Maria H. [szerk.], *A Companion to Birgitta of Sweden and Her Legacy in the Later Middle Ages,* Brill's Companies to the Christian Tradition 89, 2019, 53-80.

On-line források:

XVI. BENEDEK pápa, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2010/documents/hf_ben-xvi_aud_20101027.html
(Utoljára ellenőrizve: 2022. november 1.)

OEN, Maria H., *The Locus of Truth: St Birgitta of Sweden and the Pilgrimage to the Holy Land*, Book: Maria H. Oen: Tracing the Jerusalem Code. https://www.academia.edu/45685119/The_Locus_of_Truth_St_Birgitta_of_Sweden_and_the_Pilgrimage_to_the_Holy_Land, (Utoljára ellenőrizve: 2022. november 12.)